

Els Herois

Prudenci Bertrana

Rights for this book: [Public domain in the USA](#).

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally [issued by Project Gutenberg](#) on 2006-01-23. To support the work of Project Gutenberg, visit their [Donation Page](#).

This free ebook has been produced by [GITenberg](#), a program of the [Free Ebook Foundation](#). If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit [the book's github repository](#). You can support the work of the Free Ebook Foundation at their [Contributors Page](#).

The Project Gutenberg EBook of ELS HEROIS, by Prudenci Bertrana

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

Title: ELS HEROIS

Author: Prudenci Bertrana

Release Date: January 23, 2006 [EBook #17583]

Language: Catalan

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK ELS HEROIS ***

Produced by Ricard Samarra

INDEX.

Pòrtic.
En Quimet o el rebuig del Diable.
En Carxofa.
En Busqueta.
L'egua del jutge de pau.
La masovera se'n va al mercat.
El Cerdà.

PÒRTIC.

Herois, com Proses bàrbares, és un llibre fervorós i sincer. Ningú ha de cercar-hi enginy ni fantasia. Us dono una obra viscuda i no pas una oriflama literària. Austerament he recercat entre les meves enyorances d'aventurer humil.

Dintre la urb nerviosa, segueixo amant com sempre la Naturalesa apacible i fecunda. Sóc ple d'agraïment per Ella, car ha guarit els meus dolors donant-me fermesa corporal i serenor anímica. La crec perfecta, dreturera, santa!

Cal pensar que l'home va traïr Déu tot just creat, mentre s'enfredoria, damunt la seva bellesa perfecta i immortal, l'excelsa alenada de l'Artífex. Ella, altrament, serva, amb fidel gelosia, les lleis rebudes de l'Etern: és pura, és beneïda, un paradís encara.

Per això el seu contacte divinitza; i, per això també, els homes que s'han criat en el seu si, en mig de la seva impassibilitat maternal, tenen dret a la nostra reverència. Són així com uns personatges evangèlics; i ningú, en els temps presents, gosarà discutir-los el dictat d'Herois. Almenys no s'oposarà massa formalment que un escriptor de la meva modèstia, gaiament democràtica, els qualifiqui de tals, atorgant-los però, ben entès, una jerarquia inferior a la que es mereixen ells, atenent-me a l'admiració que els professo.

Mes cap respecte humà podria fer de mi un ingrát, ni cap esplendidesa de progrés, cultura o civisme fóra prou abassegadora perquè jo els tingués en oblit.

Jo els ofreno, per tal motiu, aquestes Planes. La glòria, si n'hi ha, és d'ells. Sols desitjo, per a mon goig, ésser un bon historiador de les gestes llurs. També em fóra grat que tu, lector benèvol, tinguessis el meu tarannà. Així esdevindria possible que jo i els meus Herois caminéssim triomfalment pels viaranys de ton esperit com ho férem pels deserts de la terra.

EN QUIMET O EL REBUIG DEL DIABLE.

I

El poble de L'Esparra és un poblet de quatre cases situat entre dues afraus en mig d'un bé-de-Déu de serres emboscades.

Només es fa obirador pel seu campanar banal, restaurat estúpidament, que sobresurt amb petulància, dins la frondositat de les suredes, com el coll d'una oca blanca en un camp d'usurda.

Un gros lladoner ombrreja la plaça, on plana el mateix silenci de les boscúries veïnes. A l'estiu, però, els pardals xeriquen en els ràfecs de les teulades, i els papallons revolen, entre els fonolls del cementiri, pel cim de les xamoses campanetes blanques. També l'esclopeter, en cos de mànegues, fa anar la seva gúbia a la porta de casa seva, i el rector conrea l'hortet amb la verdosa sotana arrebossada pel cim dels malucs, congestionat i lluent. A l'entrada de l'hostal, les mosques ennegreixen l'enrajolat i el caduc fustam de la porta mig closa, on el sol cau de ple a ple, fent plorar la reina dels nusos. De tant en tant passa un carro; un d'aquests carros de muntanya lleugers i desballestats, amb grans bosses de cordam i sàrries velles que escombren el camí, rodes primes de llanta esmussada, galga de roure i mula pacient i escardalenca. Dels guarniments, plens d'afegits i lligadures, pengen uns quants branquillons de boix o ginestell que fan la servitud d'esquivamosques, a desgrat de la protecció dels quals la panxa grisa de la mula, solcada de venes tumefactes, degota sang.

El diumenge el poble s'anima. A l'ombra del lladoner, els pagesos morigerats amb la brusa nova al muscle, esperen la missa, comentant la saó de les terres. A l'hostal hi ha el jovent i els vells intemperants, que es juguen el beure a la bescambrilla. Les cartes, ensutjades i enganxadisses, acanalades i repugnants, reboten damunt la taula amb un espetec somort com el que produiria en saltar una llagosta.

Sovint se'n desvia alguna, anant a raure entre les potes del banc, d'on la cull una manassa deforme, d'ungles revingudes i ferestes el mateix que la cornamenta d'un brau.

Tres campanades argentines vibren i es perden al lluny en la majestuosa calma de la serra. Els jugadors fineixen la partida. Tant els que han guanyat com els que han perdut, traguegen del vi comú i van a ajuntar-se amb els del lladoner. Lentament, mandrosament, uns i altres acoblats, tot posant-se els geecs i les bruses, pugen la rampa de l'església, i s'hi endinsen arrossegant els peus.

El menjador de l'hostalot és desert. El vidre blau dels porrons reflecteix la parra i les carabasseres del celobert; les cartes simulen una escampadissa de teules revellides; les mosques s'aquieten aferrant-se, goludes, a les engrunes de pa blanc; i el gat es situa a l'ampit de la finestra, lluca mandrós al defora, s'arrupeix i s'adorm.

Tots els parroquians ouen, entretant, la missa, refrigerant-se en l'ambient penombrós de la petita nau, uns dient parenostres i altres pesant figures.

Sols a vegades, de tard en tard, n'hi resta un, a l'hostal; un que es desentén de la comminació de la campana sonora. Roman de colzes a la taula, enlleït i sòpit. S'entreté aixafant les cendres de les pipes i cigars amb el dit xic i esgrafiant-les amb l'ungla, ajuntant els bassiots de vi, combinant les palletes i llobins, que havien servit per als jugadors, en belles agrupacions decoratives; o bé inicia un solitari, o bé, aixecant-se els pantalons, s'esgratinya el ventre de la cama.

Des del banc on seu, obira una llenca del camí que puja per darrera de l'hostal. Sovint una noia ressagada travessa el greser refulgent, amarat de sol. Porta la caputxa plegada sota el braç, i tresca ferm, fent retronir el sol amb l'empremta de les seves espadenyes noves. Llavors el mal cristià es redreça, s'aboca a la finestra seguint-la amb l'esguard; un esguard cobejós que s'emmotlla en el turmell de la minyona i en el balandreig de la faldilla de percalina, sota els plecs de la qual trontollen exuberàncies bàrbares.

Un gos roig, bordissot, dorm enroscat als peus del bosquerol. Es el *Caiman*, i té tanta anomenada pels seus lladronicis com per les seves empaitades als conills.

Està gras, cosa que resulta inversemblant en un coniller de pagès; però el seu pelatge és un mostuari de nafres i cosits. Ha sofert tota mena d'agressions i botxineries. El pal, el ganivet, la pedra, l'aigua bullent, el sofre encès, la metralla, els brians, la sarna, els banys i les untures càustiques han assenyalat el seu pas imborrable en aquell cuir heroic, fent-ne un tapís policromat, absurd.

Tan curiós com el ca és el seu amo. Es diu Quimet, Quimet a seques. Prou té germans i germanes; però, si pel cognom d'aquests intentéssiu conèixer el de l'altre, us erraríeu de mig a mig. En Quimet no sabia pas on anar a cercar la seva fe de baptisme, i diu que és fill d'una conversa casual que la seva mare va tenir amb un adobacossis. I s'envaneix del seu origen com un noble dels seus blasons. La veritat del fet no la sap ningú; i, entre la família, aquesta qüestió és la que menys interessa de totes les qüestions.

* * *

En Quimet escassament amida el que amiden d'alçària els homes més xics sense arribar a pigmeus. Es bastant corbo; el clatell se li emmotlla a les espatlles, i la barba li toca al pit, un pit amb quilla, arlequinesc. Adorna la seva cara, seca i de migrades fesomies de raquític, un superb mostatxo de gavatx. El serva com a record d'una campanya de carboner al Conflent. En honor d'aqueix bigoti, únic en el llogarret, on són mirats amb prevenció com un senyal herètic, el corbo s'absté d'anar a missa. En Quimet s'emplena la boca del que ha après a França, de les excelències del cuixot rossellonès i de la bella des preocupació de la gent gavatxa.

És el més formidable jugador de cau i el que trascola més vi i fuma més caliquenyos dels que concorren a l'hostal. Les dones casades el miren com un pernicios exemple per a la jovenalla, i les solteres procuren evitar la seva encontre en els camins i en la solitud dels camps; sense, però, fonamentar en res la temença llur. El corbo, per tal atreviment, sol dir-los una platxèria bilingüe, que les fa enriolar per dintre.

-¡Quina reïra de Déu de *garbo* que em tragines, Anneta! Deixes un oratge!... ¡*Malerús* de jo, que tinc d'acontentar-me amb ensumar-lo!

O bé:

-Ànsia, Rosó! Amb una *vuatureta* com tu, jo pla n'aniria, de descansat!

I així sempre, expressant, amb una malícia gens agressiva, els seus anhels, segur d'un refús, conscient de la seva pobra estampa i dels seus pocs mereixements.

* * *

El corbo era un bon jornal·ler; però els propietaris de terres no el llogaven tement que la seva participació en els conreus maleís les viandes.

Començà a córrer la brama que, feina que feia el corbo, feina que s'enduia el diable. Si semblava fesols, se'ls menjaven els gaigs i les perdius, o es bromaven abans de granar; si batia el blat, es pollava en el graner; si cavava vinya, la pedregada se'n portava els raïms...

En Quimet es refugià en el bosc. El bosc és generós i pròdig per als qui s'hi donen en cos i ànima. Ningú es mor de fam si sap manejar un magall, un tallant o una picassa. En Quimet era fet per a manejar-los. Les seves mans curtes, amples i feixugues semblaven haver nascut arrapades al mànec de les eines i ser mesell com la mateixa fusta. Aterrant suros, estassant bardisses, capolant soques, arrabassant arboços, treballava com un mal esperit. Tot el que fos destruir, esmicolar i encendre, ho feia amb goig, amb pitrades furients, serrades les dents, exhalant el coratge amb un -Oohà!- estentori cada cop que enfonsava el magall en el llècol, o la destal en l'encetadura d'un torell, d'on feia saltar estellicons brunzents que l'estrompassaven. Era aquell treballar una mena de combat: el corbo esbravava la seva ira de pària; trobant, en el repós, la satisfacció d'una venjança justa, realitzada indirectament.

Damunt la seva trista esquena de contrafet, els boscallers s'hi assentaven a meravella.

Ses cames de garrell no desdeien pas per una arrova d'excés, i eren prou elàstiques per a saltar córrecs i redreçar-se com una molla d'acer en les inevitables caigudes, baldament s'haguessin enfonsat fins al genoll en els pendissos de greda somoguda o en els tous de fullaraca dels obacs.

El cos del corbo, rabassut i àgil, era la nata per travessar les maleïdes. Es ficava en mig dels embardissaments i dels gatossars més espantosos. Si no podia trascar-hi a força d'enginy, s'hi llançava furient, caragolat com un eriçó. Llavors hi obria un trau amb la mateixa facilitat que l'hauria obert una roca de deu quintars estimbada.

Les agressivitats del bosc no podien res contra la seva pell bruna i mesella, on les pues dels arns, de les argelagues i dels esbarzers amb prou feines, en esgarrapar-la, deixaven senyal: un ratllat blanquinós, talment el d'un pissarró en una pissarra.

II

En Quimet, si tenia amics, ho devia al *Caiman*. El gos completava l'amo. Junts, ficats en una vall, feien bona feina. Allí on ells passaven no hi havia salvatgina segura, per entaforada que estigués. Totes les proteccions, tots els murallars de vegetació, totes les catabaumes d'espines, tots els timbarros atapeïts de brosta, tots els xaragalls entravats de romagueres, no hi servien de res.

Per això els caçadors associaven en Quimet en les grans batudes. En Quimet tenia una escopeta que sempre feia figa. Havia passat per totes les ferreries de la contrada, i, en cada una, els martells feixucs, les llimes grofolludes, els mandrins grossers, les fornals de trempar relles i la força bruta del manyà li causaren un nou estropell. Això no vol pas dir que aquella arma no es disparés tota sola en el moment més inesperat. En Quimet, però, la idolatrava. La idolatrava perquè era una arma xica de damisel·la, una joguina; i Déu sap de quins enigmes d'entendiment són susceptibles, els tristos contrafets.

En canvi, el que mai fallava, en les mans d'en Quimet, era el magall. Conill encauat, conill al sarró. Durant el meu tracte amb el bosquerol, ni una sola vegada he vist desvirtuada aquesta sentència. Bé n'érem, de lluny de veïns! i bé n'hi havien, de serres i turons interposats entre el lloc de la peripècia i la masoveria més propera on poguéssim manllevar un magall! En Quimet no tenia pas mandra. Es desempallegava del sarró, la brusa i l'escopeta, i partia boscos a través. ¡O belles i plaents esperes assolellant-me en els fondals de la Trencada, flairant les molles del brucater, oint els tords en l'arboçar, i veient el desesperat *Caiman*, rauta que rautaràs, grinyolant, esbufegant, queixalejant les arrels que no havia pogut rompre amb les ungles, i etzibant un brollador de terra humida entre les seves potes del darrera eixancarrades!

Llavors m'enervaven: ara, el record, tan sols m'omple d'agraïment retrospectiu pel brau i temerari desencauador.

Ell revenia més prest del que suposàveu. El cansament cornava dins aquell pit contrafet, i la suor li rellentia al front. El primer Déu-vos-guard era una puntada de peu al *Caiman* que el rebotia contra els matolls. Després llançava la gorra i el magall. Una estranya maniobra emprenia, en Quimet, abans de començar la tasca. Consistia a trencar un manat de brucs i a introduir-los dins el catau tant com el braç en podia haver. Així que el braç curtejava, el corbo, ajagut, estiragonsant-se, fent el cap enrera, seguia empenyent amb gemegoses extremituds. Quan la galta, el muscle i el gep se li havien emmollat en la terra fresca del catau, esventrat pel *Caiman*, el bosquerol es redreçava, desembrussant-se l'orella, escopint llot i eixugant-se les fesomies de rajoler amb la mànega de la camisa.

Tot seguit, en la clotarada, retrunyien els cops isòcrons, persistents, somorts, del magall, i l'esbufec de les pitrades del brau minaire. ¿Durarà molt, aqueix treballar de negre? Durava el que havia de durar. Si el conill s'hagués entaforat a les entranyes de la terra l'hauria percaçat en Quimet.

Arribava un moment que les gleves, les pirroces de bruc, les llenques de molsa i els matolls arrabassats formaven un munt, soterrant les cames del bosquerol; i, en aquella catastròfica confusió, ningú hauria sigut capaç de trobar la seguida del catau.

Llavors compreníeu la servitud del ramàs. En trobar-lo esgratunyant, en Quimet tornava a ajaçar-se, tornava a empènyer fins que la boca de la cavorca era un buidat exacte del seu tors, un contramotllo de mènscula grotesca.

El moment solemnial esdevenia més tard, després de repetir diverses vegades aqueixa maniobra i d'esventrar, a cops de magall, mitja muntanya.

Dins el fossar, en Quimet furgava amb un estaquirot. Així que treia pèl, una resquícia de pèl com fil de teranyina, llançava un crit de victòria.

Desenganyeu-vos; les excavacions mai deixaran de ser emocionants. Tant li fa que es tracti d'un conill ple

de vida com d'un egipci mort i embalsamat: el misteri i el dubte hi són, i la troballa us exalta.

Per això el bosquerol, aconseguit el pèl, pegava les darreres magallades amb un braó de trenta mil diables. De seguida, braç nu, les dents apretades, boca terrosa, el vèieu maldar per punyir la víctima. El *Caiman*, oblidant ressentiment, pretenia ajudar l'amo. Encirada la cua, dretes les orelles, allargassat també, introduïa el morro pel sotaixella d'en Quimet. Els gemecs de l'home es barrejaven amb els grinyols del ca. En les profunditats del cau repercutia un trepeig violent.

Àdhuc la mateixa naturalesa participava de la nostra expectació. Els pinsans emmudien en les branques, el Montseny nevat s'aguantava l'alè, el sol empal·lidia, i el cor de la terra panteixava.

Una immobilitat absoluta del caçador i uns tremolins en les anques de l'ajudant precedien el desenllaç.

De sobte, una estremitud, una bursada, un xoc subterrani, uns mots amorosos d'infinita tendresa, com - ¡Vina'm aquí, pobric, estimat de la mare!, i el corbo es redreçava d'un salt. L'instint satisfet li birbillejava en les nines, xiques i cruels com les d'un aligot. Alzinant el braç pel cim de la tanyada del brucater, ens mostrava la presa. El conill era un remolí, d'espeternecs i revinclades, cabdellant-se i descabdellant-se. La seva gràcia elàstica i el seu pelatge suau, fi, llustrós, net, immaculat, contrastaven amb la figura massotera del caçador, tenyida de fang roig, amb pegats de terra a les genolleres, sobre el pit, pels cabells i celles. Veritablement el desencauat, segons apariència, era en Quimet.

Glapint i claquant les dents, el *Caiman* feia bots formidables amb la pretensió d'abastar el conill.

-Marxa! marcha, dic!... Llamp te parteixi! marx!

El càstig a tanta impertinència no es feia esperar. Un ahuc horripilant somovia l'afrau. El gos, amb el ventre ensorrat, la cua tocant-li el llombrígol, amb cara de basqueig, eixancarrant-se, es perdia bosc endins. Alhora, la manassa d'en Quimet queia de cantell, a l'esbiaixalla, entre cap i orelles del conill: un cop sec, violent, escruixidor, que hauria esnucat un gegant. I mai havia de repetir-lo.

III

Jo vaig conèixer el corbo a casa un seu germà, un pagès llest i d'empresa que vivia en una casica de fam i set, però que l'ase em flic si hauria baratat els seus guanys de negociant de llenyes i carbons amb les meves rendes.

Aquest germà va ensinistrar-lo en el negre ofici de carboner donant-li a carbonejar els suros de les seves trafiques.

Així l'allunyava de l'hostal i de la gent del poble, que començaven a mirar-se'l amb mals ulls.

Els tocoms on en Quimet realitzava les seves campanyes eren la cosa més feréstega que us pugueu imaginar.

En ple dia, batent-hi el sol, us hi sentiríeu acovardits, propicis a la superstició i les inquietuds sobrenaturals. Els mateixos pagesos, amb la sensibilitat esmussada i la imaginació entumida, no deixen d'experimentar-hi vagues paüres. -Són indrets que no fan goig- diuen ells. Generalment es tractava de

verals desconeguts del mateix propietari; reclots fantàstics on les soques cauen de vellúria, rosegades pels banyarricends, cobertes de molsa blanca i de nafres infectes enormes que suquegen podridum; córrecs pregons, emmalesats, on fosqueja a mitja tarda, on hi ha cavorques de ramatge d'una llobreguesa perennal, on s'atura la gosadia dels caçadors, que s'acontenten amb estimbar-hi pedruscalla. A voltes, però, en Quimet carbonejava a l'obac d'un cim al abrupte; un d'aqueixos cimals que s'obiren de lluny perduts en la maror selvàtica, el mateix que illots inabordables, assiluetats de penyalars ingents i vegetació torturada. O també en el flanc d'una serra immensa, entre valls intransitables, rodejat de pinedes laberíntiques, d'embardissaments com catedrals i rocasses de configuració monstruosa, disseminades arreu, com un ramat ciclopi.

¡Imagineu-vos el corbo, sol, ben sol, vivint en aquells mons de Déu lo pare!

Esdevenia el veritable esperit familiar de les grans brolles inexplorades, de les cofurnes dels roqueters i dels troncs balmats. Negre de mans i cara, el gros bigoti marcit, els cabells llargs abrigant-li el clatell, amb son tricot gris esfilegassat, com la faixa, les calces i la gorra (cosa que el feia semblar pelut), us compareixia impensadament d'un aire matusser i sarcàstic, amb tot l'aspecte d'un nan sobrenatural.

* * *

En Quimet convivia, amigablement amb les salvatgines. Em contà que havia sigut veí d'un gamarús tota una hibernada. L'animal arribà a agrair-li que no li hagués aterrat el suro en l'escalaborn del qual passava les hores d'enlluernament diürn. i en Quimet i el gamarús s'entenien i expressaven la simpatia llur, trucant la rusca, com dos veïns separats per un embà.

Els teixons, les guineus i els porcs senglars no feien pas cabal de la presència del bosquerol. Ell n'estava encisat, i ho retreia amb urc, a la faisó de certs polítics de províncies en omplenar-se la boca del tracte familiar que han rebut dels cortesans.

En Quimet us narrava pintorescament la seva vida de solitari; us ponderava el seu gaudi misantròpic; la pau de les boscúries, el repòs que dóna l'absència de camins i carreteres, la certesa de tenir el germà de raça més proper a sis o set hores lluny, el no existir ni per al rei ni per al papa, i la il·lusió de saber-se oblidat, perdut, com una bèstia inclassificada en un desert.

Solia ponderar també els goigs materials que li proporcionava la seva vida humil: la gana que desperta el baume de l'olla penjada en una forqueta, bullint al sol; el coratge que es rep d'un plat de brou de sagí ranci barrejat amb el vi de la boteiola, el gust especial de la cansalada sofregida amb llenya de pinetell, i el sabor del pa de vida guardat dintre la saca, torrat per les ventades i estellat a cops d'ullera de destrat.

Us parlava, demés, del bell humorisme de les sargantanes que se li ficaven als esclops; dels catifets amb les xutes, el flauteig de les quals escarnia fins a menar-les al cim d'una branca morta a tret d'escopeta, i de la fraternitat aconsoladora que l'unia amb el *Caiman*, que es desvivía per distreure'l i complaure'l empaitant esquirois i lladrant a les serps, fent altres manifestacions platxerioses, i esdevenint honrat i frugal, Déu sabés si per virtut o per manca de temptacions.

I en Quimet, per no perdre l'ús de la paraula, s'habitua a enraonar amb el gos. Tots els carboners, mentre les piles cremen, tenen algunes estones desvagades; i era llavors que el corbo apel·lava el *Caiman*, s'asseia terra enllà, el feia jeure entre les seves cames, i, amb una horrible ostentació d'impietat, li ensenyava doctrina.

En tractar-se dels manaments de la Llei de Déu, suprimia el sisè com una concessió especial que creia de justícia no sols per al gos, sinó també per a l'amo.

IV

En Quimet, amb aquella vida, havia arribat a un grau d'enduriment corporal i espiritual insuperable. Els altres bosquerols solen construir una sòlida barrera de boscalls i gleves, un estoig de la seva còrpera amb palla per jeure, una petita llar i una porta de feines, que barra el pas al gebre i al vent-pluig. El corbo no perdia el temps en coses supèrflues: una rusca, una saca, un feix de ginestells, combinats enginyosament segons el seu instint de nòmada, li servien d'escut contra les agressivitats del cel i la muntanya. En les bonances, passava la nit allí on coincidia la son i el lleure. Ell i el *Caiman* s'esternellaven junts entre l'arrelamenta d'un suro, sota els brancatges, que els protegien de la serena. Si el temps era desapacible o amenaçador, es tiraven una sàrria per damunt i dormien angelicalment, com una damisel·la entre matalassos i edredons de plomes.

-El jaç dur és un remei contra la mandra.- afirmava en Quimet; -i una pila encesa no en vol, de mandra: vol ser vetllada com un malalt; i això obliga al carboner a dormir amb un sol ull i amb una sola orella.

Quan la disposició del foc en les carboneres exigia aquesta cura i assiduïtat, començaven les penes del bosquerol. Amb lluna o fosca, amb tramuntanes o gebres, amb pluja o neu, ell havia de fer la seva ronda nocturna, barranquejant pels sots i entaforant-se per les brolles a fi de vigilar aquelles combustions subterrànies, que eren els seus camps i vinyes.

Sovint bramulava el llevat, i els núvols donaven l'aigua per amor de Déu. Els pins i les sureres eren rebregats per l'oratge, i les branques rajaven amb fúria de canals sobre l'esquena del corb. (-El gep se m'anava estoveint- deia ell pintorescament.) Els córrecs esdevenien torrenters, i les fondalades estanys, que calia travessar amb aigua fins a la cintura: aquella aigua bruta i escumosa la fredor de la qual penetra fins al moll de l'os. Entretant, la marmanya de la serra, xopa i empagueïda, se li arrapava al vellut de les calces, privant-lo de trascar; i el gotellar del xàfec li assotava el rostre, li anegava la visió, se li escorria pel clatell, esquena avall, i la llumeneta del fanalic, darrera els vidres entelats, fumosa i esgrogueïda, agonitzava per moments.

Amb una tempura així és quan les piles fan el boig, i en Quimet mai deixava d'atrapar-ne alguna en camí de recremar-se.

A la flagel·lació contínua i amoïnosa de l'oratge venia a ajuntar-se la inquietud de perdre la mercaderia. Llavors el gnom s'enfurismava.

Corria d'aquí i d'allà inspeccionant el color del fum que eixia dels espiralls. Un cop informat de la decantada del foc, del grau de carbonització de la llenya, de seguida començava a manipular estranyament. L'hauríeu vist resseguir d'un a un aquella sèrie de forats rodons, negres i misteriosos; l'hauríeu vist fustiquejar-hi amb estelliscons i trossets de rusca, obstruint aquest, desembossant l'altre; mentre deixava anar, a la boca de tots, el mateix reguitzell de frases comminatòries i d'imprecacions furients. Més que el feinejar d'un pobre bosquerol, era allò un seguit de conjurs i de maniobres cabalístiques.

El braser subterrani obeïa o deixava d'obeir; però, segons com, el corbo adoptava una actitud

desesperada. D'un salt es plantava al bell cim de la carbonera.

Els cops metàtlics del seu tràmec incansable ressonaven, entre el traït de l'aiguat, basardosament, com si provinguessin de la taleia d'un sepulturer foll.

En Quimet bitllava la pila, mal que pesés a tots els elements desencadenats. Però la pila era un fette: els esclops hi relliscaven; el tràmec s'hi encastava, aixecant enormes pans de terra molla, que calia treure a grapats; i el corbo, amarant-se, enllordant-se, pataquejat per l'huracà, aconseguia, amb repetits esforços, destapar el foc. Als seus peus restava obert una mena de cràter guspirejant. El corbo, a fi d'emplenar-lo, prenia un feix de branquillons; mes aquella llenya molla, freda, agressiva, després d'esgarrinxar-lo amb els seus estarlocs, repetellejava espantosament en contacte amb les roentors internes. Una glopada de fum espès, agrós, picant, que un bufarut li rebotia per la cara, li escaldava els ulls.

Un reguitzell de blasfèmies passaven, sibilants i horrísones, per entre les dents serrades d'en Quimet, com un raig de vapor per la vàlvula disparada d'una locomotora a massa pressió.

Aquest desfogament, no obstant, era sols una manera indirecta d'afalagar el maligne. I, ja ben segur d'haver guanyat la seva atenció i de tenir-lo a l'aguait, el corbo l'invocava.

Imagineu-vos-lo al bell cim de la pila, encirat, vibrant de ràbia, entre fumeroles i escaldufaments, envermellit per unes flames d'escotilló, amb el cremall del fanalic als peus, en mig de totes aquelles boscúries tempestejades i d'aquell terratrèmol catastròfic, i no caldrà pas que us ponderi la seva grandesa infernal.

* * *

Penseu bé el que significava donar-se al dimoni en aquella situació i en aquells paratges. I en Quimet s'hi donava de tot cor. Ell, almenys, ho afirmava així, i cap dels actes d'en Quimet ens autoritza a posar en dubte la seva sinceritat, com no sigui la dèria comprovada de fer honor al seu bigoti herètic.

De tota manera, el diable feia el sord a les formidables invocacions del tràgic bosquerol. Ell, però, les repetia sempre amb una desesperada insistència. Ja no calien grans contrarietats ni grans fatigues. Així que les coses no sirgaven com cal, ja el teníeu oferint l'ànima tranquilament, amb la mateixa sang freda que hauria ofert un per-beure a un altre carboner a canvi de feinejar per ell durant un jorn de galvana.

En Quimet, no obstant, tenia el convenciment que no oferia gran cosa: un escaig de l'obra divina, contrafet i grotesc com el mateix cos, això que n'havia ja abandonat pels deserts de la terra com una fallida vergonyosa de la seva inspiració i del seu art.

De vegades, en Quimet, reïncidia en les seves ires: tornava als seus procediments de violència així que tornaven les grans penalitats.

Se les havia amb la seva mare i després amb l'àngel custodi. Ella per haver-lo concebut a salt de mata, i l'altre per la seva protecció temerària, els ajuntava en uns mateixos insults, acusant-los de la seva dissort.

El *Caiman*, que no era pas massa beat ni escrupolós, en oir el seu amo s'agemolia sota una estepa amb un bell tremolor, acabant per fugir a quatre peus junts.

En Quimet arribà a sospitar si aquella bèstia tindria un bon esperit al cos, i en més d'una ocasió estigué a

frec de passar-ne els taps d'un tret d'escopeta. No es recordava que el *Caiman*, oint una lletania per l'estil, hagué de suportar uns banys d'infusió de llentiscle que el deixaren net de pel com una pota de vedella escaldufada.

Demés, sempre que en Quimet es desvetllava massa per la salut del gos, etzibava aquell reguitzell de blasfèmies, i tant com mai en les aplicacions minucioses i terribles dels remeis heroics.

En veritat, però, que ningú del món fóra prou aciensat per a dir- nos si el cor d'un irracional és susceptible de comprendre el que hi havia d'imposant i temerari en aquell desig de mort i damnació expressat a gola plena en la llobreguesa d'una nit tempestuosa, entre la violència dels elements destructors, al cor d'unes boscúries sense límits, a l'hora fatídica de les aparicions, de les llumenetes misterioses, dels contactes vellutats i hòrrids i dels averanys satànics.

V

En Quimet, termenada una campanya, solia pendre's alguns jorns de repòs. Davallava a la masoveria del seu germà. Passaven comptes, es rentava, es mudava, i, el dilluns, amb la camisa neta i les espartenyas noves, trico-trico, acomboiant-se amb les colles de gent del poble que seguien el mateix camí, se n'anava a un mercat a vila. A cal Pinxo es feia coure una terça de costelles de moltó, es bevia un mitjot de vi (un vi de la terra, un poc tocat d'escaldadura, que picava al paladar i desentumia la llengua), i ofrenava son gep als concurrents, el contacte del qual duia bona astrugança.

Els marxants de gra, les polletaires, els sagals, els carreters... en fi, tots els qui al migdia es reunien a l'hostal i eren jugadors de la rifa, desembutxacaven el paperots i els refregaven per l'esquena del corbo. Alguns per millor obligar la sort, apuntaven els dècims amb agulles, o els hi ficaven entre la pell i la camisa, prolongant la saturació miraculosa. En Quimet, molt seriós, sarcàsticament seriós, contribuïa a la gatzara amb la seva pacient actitud. Cap al tard muntava altre cop al poble, i es ficava altre cop a l'hostal. Jugava al cau, sopava d'una torrada, i es bevia un segon mitjot de vi. Llavors començava a fer gala del seu esperit fort.

Els pagesos l'oïen escruixits, uns pocs l'animaven amb riallades i assentiments; però el corbo sabia que, quan se n'anirien a casa llur, mirarien amb desconfiança les vagaroses ombres dels fondals.

El corbo era el darrer a eixir de la taverna. Apel·lava el *Caiman*, que en anar a vila havia acomiadat a cops de roc, i, tot fent camí, queia, per a no aixecar-se ja fins que el sol li burxava els ulls a través de les parpelles.

* * *

Allà a mitja tardor en Quimet arreplegà un cadarn. Els plats de vi calent no li estoveïen pas aquella tos ressonant, dura, i maligna. Es passava els jorns a l'hostal, vora el foc. Quan li parlaven d'anar a veure un doctor, en Quimet somreia. Ell no era pas construït com els altres i cap savi de la terra tindria prou coneixement per endevinar la disposició de les seves entranyes desviades esquena amunt. Dintre el gep, pla bé s'hi encabiria alguna cosa: aneu a saber el què!

Un vellet, sagristà de la parròquia, llaminer de la mistela, conversava llargament amb l'empiocat. Era, el tal vellet, mig per convenciment, mig per càlcul, un fervorós devot i un incondicional addicte del rector.

Llevat de les estones que la seva afició a la mistela el portava a l'hostal, no es movia mai de la rectoria. Conreava l'hort, ajudava la majordona i feia d'espieta. Durant les vesprades de l'hivern, mossèn Ramon solia llegir-li passatges d'un llibre de missions a la Xina. Al sagristà l'embadalien aquestes lectures. Admirava la constància i l'heroisme dels missioners bregant amb aquells heretges, els més fanàtics i cruels que hagin existit. Es sentia desitjós d'imitar-los, si bé no deixava de comprendre que la seva condició de pagès mancat de lletra i sobrat d'anys era un obstacle dels més grossos. Però...! bon Déu!... ¿per què, deixant-se dels xinesos, no podia intentar quelcom respecte al carboner, esmerçant-hi, tal com fos, la seva condició sagrada i el seu gran entusiasme a fer prosèlits?

Els dies feiners ningú els destorbaria: la llar i l'escó deserts de parroquians, serien un lloc avinent per a iniciar, amb calma, aquella obra magna. El corbo estava mig atuit per una cadarn, i el sagristà acabaria d'atuir-lo amb la visió horrenda de l'infern, procurant de seguida entendre-lo amb el retret de la gran misericòrdia del Senyor. I...qui sap!

-¿És cert, burrangot, que t'has donat al diable?

-No em parreu pas del diable! Jo sí, que us el vendria per quatre sous!

-Que no t'ha fet cabal?

-Jo pensi, si fa o no fa, com a vós Sant Isidre. Són pla bé uns janfúmeres, i no es traussen pas per gent de mala mort com nosaltres. Vós i jo som virosta... enteneu?... virosta.

En Quimet parlava amb visible amargura, a la faisó del qui ha sigut traït impensadament. El diable venia a representar un d'aquests amics poderosos que es reserven per a les situacions desesperades. L'humiliava el pensar que la seva animeta de miserable no fos aprofitadora ni per a ser bullida en les calderes de Perebotero.

El sagristà veié la flaca del bosquerol, i pensà escometre'l per l'indret de l'amor propi. Tragué la seva pipota amb tapador de llauna i broc de canya, hi atapeï el tabac infecte, l'encengué esgratinyant amb l'ungla del dit gros el cap d'un misto de cartró, i començà a ponderar-li la bondat de Déu. Tanmateix es comportava altrament que el banyut, i s'hi podia confiar. Rei de reis, Senyor de cel i terra, acudia allí on el cridaven, si el cridaven amb el cor net, fervorosos i necessitats.

-Pas que et cregui!- li responia en Quimet. -¿Voleu jugar que mai vindria a rescaldar les meves piles ni a tragar els meus boscalls?

-Si tan ple de la seva gràcia estiguessis... potser sí, home, potser sí!

-I, al ruc negre- (el ruc negre era el rector) -que l'ajuda a cavar les seves cols?

-Ja l'ajudarà a guanyar la glòria eterna.

-Pels afers d'ací dessús, jo el voldria!

I trencava l'enraonament pagant la mistela, cosa que animava el sagristà a recomençar la conversació el dia proper.

Sobre un punt insistia especialment el missionista: que Déu, totpoderós, no fes cabal d'un miserable

descregut que seguidament se'l posava a la boca enllordant-lo i escarnint-lo, era just i no tenia res d'estrany; però, ésser rebutjat de Llucifer després d'anar-hi al darrera complaent-lo i ofrenant-li el millor de l'home, era tanmateix una vergonya!

Per dignitat s'imposava un acte de contrició, una revirada de conducta. Res: mofa per mofa. No és pas tot u ésser despreciat d'un sobirà o d'un pelacanyes. Més malament del que li havia anat amb l'un no podia pas anar-l'hi amb l'altre. Costarà gaire de fer la provatura?

En Quimet, amoïnat per la lògica del brau servidor de Sant Isidre, se'n tornà a bosc. Eixí de l'hostal, una matinada de fred viu, escandalitzant els tres o quatre veïns del poble amb la seva tos de simbomba.

VI

Un jorn, els traginers que havien pujat a muntanya a carregar les sàrries del carbó, s'aturaren a l'hostal. Tornaven de buit. En Quimet no havia pas rescaldat les piles ni, per tant, ensarrionat la mercaderia. Fato, eines i atuells, tot restava escampat sense mirament. Guiats pel *Caiman*, l'atalaiaren ajaçat de boca terrosa en un gran pilot de fulles de roure. Per entre la borra del cabell apareixien les orelles de color de cera verge. Més enllaníc del jaç trobaren un plat de sopes de vi, intactes. Compregueren que en Quimet tenia una mala peça al teler, com se sol dir.

Compadits, intentaren endur-se-l'en a casa del seu germà.

-No em toqueu: tinc això d'aquí dintre tan primparat,- (es rautava la sina) -que el brandar del matxo ho esmicolaria per sempre més.

-Què vols, del poble?- li digueren els traginers rodejant-lo afectuosos.

-Pas res. Aneu-vos-en, si teniu pressa.

-Qui es cuidarà de tu, sant cristià!

-No ho sé pas del cert: Nostre Senyor o el diable. Que s'ho facin a cara o creu.

* * *

Els traginers hagueren de donar raó al germà d'en Quimet d'aquella contrarietat. Havien fet l'anada per la vinguda, i això no era pas cosa de ocultar a un amo. Un d'ells va tòrcer de camí. Trobà el negociant a taula bo i dinant, rodejat de la seva família.

-Veies, que el vostre corbo deixarà l'ossada allà dalt. ¡Bon negoci has fet, amb el carbó de Serra Fosca! Encara crema dins les piles. ¡Un xafarranxo!...

I explicà el què, i, segons ell, en Quimet no tenia pas vint-i-quatre hores de vida.

El pagès acabà d'engolir-se el seu plat d'escudella, menjotejà de pressa unes quantes patates del bullit, begué una llarga tirada del vi de la porrona, demanà el tapaboques a la seva muller, i, punyint la mangala de sanguinyol, va encaminar-se a Serra Fosca. Abans, però, hagué d'aturar-se al poble a fi de trobar algú que volgués donar-li ajut, pagant el que fos. Es tractava de salvar la mercaderia, el poc o molt carbó que

no s'hagués recremat dintre aquelles piles abandonades. Després mirarien de fer quelcom pel pobre bosquerol en cas d'atrapar-lo amb vida.

L'únic home disponible era el sagristà de Sant Isidre. No desaprofità pas aquella ocasió de guanyar un bon jornal i, de passada, molt probablement, de redimir l'ànima escadussera del renegat, percaçada de temps.

Partí amb el germà del corbo, encabint un llibre d'oracions dins les alforges del patifell.

De mitja hora lluny oïren els ahucs del *Caiman*. Un núvol negre tapava el sol, arranat a la muntanya; i entre les clarianes dels suros es percebia una rojor d'incendi. Tot plegat no presagiava res de bo. Caminaren més de pressa. Per fi dominaren una vall on s'arrossegaven mandrosament unes llargues filagarses de fum blavós. Flairaren la bravada característica de les piles enceses, i davallaren per entre un brucater atapeït, deixant el camí per guanyar temps. En arribar al lloc de la tragèdia, el núvol negre havia envaït el cel. El fred era intens, i l'aigua dels reixorcs, glaçada, cruïxia sota les plantes llurs. D'en Quimet, ni rastre. Trobaren el magall, l'aixada, la destrala, unes saques apedaçades, el fanal amb el dipòsit de l'oli buid, i àdhuc el plat fondo de les sopes de vi sense vi i sense sopes, amb el rústec vidriat de floretes grogues tan net i lluent com si acabés d'eixir de casa el terrissaire. En el pilot de fulles de roure, els dos jaços del bosquerol i del *Caiman*, l'un ben a prop de l'altre, eren perfectament obiradors. En front d'aquest misteri, els dos pagesos es sentiren més embasardits que si haguessin topat amb el cadàver del corb. El cridaren esgargamellant-se, fent amb les mans una mena de botzina que enfocaven per tots indrets, i deixant, entre veu i veu, un espai de temps per escoltar atentament.

A jutjar pels ahucs anteriors, el gos del bosquerol devia rondar per la serra, i l'apel·laren amb tota l'ardidesa que els restava. Els xiulets reglamentaris, els esgarips furibunds de guerra, tan enardidors per a coniller de la voluntat del *Caiman*, no aconseguiren altra cosa que desvetllar les ressonàncies dels clotarals. La nit se'ls tirà al damunt: una nit fosca, brújola, amenaçadora. Passà contra cel un duc batent les ales amb lentitud sinistra. El germà d'en Quimet resseguí les carboneres planyent-se del seu estat; d'haver d'esperar el dia vinent per a rescaldar-les. Sota l'espessor dels suros ja no s'obiraven els dits de la mà, i hagueren de basquejar-se a fi de pernoctar en mig de la boscúria.

* * *

Explicar-vos que l'enigmàtica desaparició d'en Quimet donà molt que dir i que pensar, seria perdre el temps.

El seu germà, un cop recollida la mercaderia, va lliurar-se a una minuciosa recerca; l'autoritat despatxà missatgers per a tots els pobles dels encontorns; i es donà una batuda general, sense aconseguir heure el més petit indici del bosquerol. Ningú dubtava ja que el dimoni se l'havia emportat en cos i ànima.

Això, francament, no era pas mica honorífic per a aquell veïnat de gent pietosa. El poble en massa restà com estabornit de la gosadia del maligne i de la mala anomenada que li pervindria del fet.

-¡Ah, fills de l'Esparra, que us en aneu, vestits i tot, cap a l'infern!

Preveïen l'ofrentosa dita que burlescament els escriassarien els vilatans en places i camins.

De tota manera restava un punt sense aclarir: i el *Caiman*? Sobre si un gos pot fer peça al diable, es

formularen diverses opinions.

Un jorn, però, el *Caiman* va ser vist per uns artigaires. L'amoixaren. Estigué amb ells el temps just per a afanar-los la cansalada del cistell. Des de llavors, el terrible coniller, de temps en temps, apareixia per les masies, robant el que trobava audaciosament, tornant-se'n al bosc amb tal lleugeresa que fracassaren tots els intents de seguir-lo. De bell nou la fantasia dels pagesos fou esperonada. I de quina manera!

* * *

Una vetlla, la cunyada del bosquerol damnat passava farina. La mainadota dormia; i ell, el marit era absent, a mercadejar un escamot de pins. Bufava el migjorn i queia una gotellada. Fresses estranyes sorollaven la casa, i la masovera sentia un acorament feixuc, inexplicable.

De sobte suspengué la taleia: immobilitzà el sedàs per escoltar millor.

Li semblava haver oït el trucar d'un bastó a la porta forana. Afinà les oïdes, i -Toc, toc... toc, toc, toc...- ja no era possible dubtar-ne. «El de casa» tenia una altra manera d'anunciar-se: pegava un cop de peu i la cridava pel seu nom. Qui podia ésser, en aquelles hores?

-Toc, toc... toc, toc, toc...- Demostrava el visitant una certa impaciència, repetint els trucs més violents i ardits.

-Qui hi ha?

La veu que respongué darrera la porta hauria esglaiat el més coratjós. Era la veu d'en Quimet, rogallosa velada, tranquil·la, ferma talment com la d'una ànima que ve a reclamar un deute. Alhora es percebien uns esbufecs satànics. Després, pel forat de la gatonera, aparegué un morro de bèstia apocalíptica, la fosforescència d'uns ulls, unes barres enceses eriçades de queixals punxeguts, i la pregonesa d'una gola grinyolant.

En això, la porta, mal tancada o empesa per una força sobrenatural, cedí, esbatanant-se. En la llobreguesa del defora, il·luminat pel llum de ganxo que sostenia entre tremolins la masovera, es destacà la forma corporal d'En Quimet.

Era el mateix que en vida, més esquàlid, més marcit de cara, amb una rostollada de pèl negre que li cobria les galtes i el mentó, i el bigoti herètic espantosament esborrifat. Davant l'esglai de la seva cunyada, romangué quiet, enciriat, mirant-la de fit a fit amb aquell relleix sarcàstic que el distingia de tothom.

El *Caiman* entrà festós i lleuger, en actitud gens espectral, apressant-se a ensumar la pastera i els fogons. Ella ni el veié. Sangglaçada, ni parpellejava ni es movia.

-¡Recolliment per aquesta nit, germana!- El faceciós bosquerol feia veu d'olla i avançava dreturer, solemnia, arrossegant el corn de la manta que el cobria de dalt a baix com un sudari.

Amb la mateixa parsimònia de fantasma, es ficà a la cuina, rugí en veure el foc apagat, es desempallegà de l'abrigall i aixecà els braços. Moment d'horror! La pobra dona cregué que anava a maleir-los per llur descuit en les oracions, per llur mesquinesa a no haver-hi fet dir el bé, com era de consuetud entre famílies cristianes. Res d'això: en Quimet, apaciblement, tirà un braçat de gatoses al caliu, abastà el pa

d'una lleixa, i, quan el foc fou ben encès, llesca darrera llesca, començà a fer torrades.

Una ànima agreujada que s'atipa de suca-mulla, sempre resulta inconcebible mal que sigui als ulls d'una pagesa superticiosa. De tota manera, la dona del marxant no pogué familiaritzar-se gaire de pressa amb en Quimet rediviu. Experimentà per alguns dies aqueixa esgarripança íntima que produeix el retorn imprevist d'un animalet casolà portat ben lluny amb intent de no veure'l patir i d'estalviar-se la seva pudor cadavèrica.

VII

En aquesta mateixa llar on en Quimet va satisfer la seva fam de convalescent i perdé el seu prestigi de fantasma, jo vaig parlar-li per darrera vegada.

En Quimet va jurar-me i perjurar-me que ni ell mateix podia explicar com va refer-se del seu cadarn ni com visqué durant aquella mesada que el cregueren difunt ni com abandonà el jaç de fulles de roure, ni qui l'alimentà, ni qui el guarí. Creia de bona fe en la seva mort. El que era, que la trista animeta rebutjada del cel i de l'infern cercà altre cop recolliment en la gepa. I això encara es repetiria sis vegades: el cas dels gats.

I s'expressava així amb un dolç murmurí d'estoic, acceptant aquelles set vides dels felins com un nou flagell, sense gran interès en fer-m'ho creure, amb una perfecta indiferència per si allò hagués pogut ésser altrament.

Ens havíem quedat sols vora el foc. Acabàvem de sopar, i tota la família del seu germà, xics i grans, cansats del treball i avesats a acotxar-se amb les gallines, dormien feia estona. Jo prolongava expressament la vetllada, desitjós de recollir tota s'estrafolària psicologia d'aquell bosquerol.

Per als llegidors espantats i sols per a ells, jo he de terminar aquesta narració amb unes quantes consideracions tranquilitzadores.

O jo sóc un detestable observador, o el cinisme impietós d'en Quimet no era altra cosa que fatxander.

El traïen els seus ulls d'infant i un deix cordial i efusiú en l'expressió. Demés, podia raure sense gaire temença entre els cremallots de l'infern, car encenia la meva pipa agafant les brases enceses amb els dits. Encara una altra cosa: les consideracions catequitzants del sagristà no havien pas deixat de perforar-li la consciència. Esmentem la més punyidora: -No és pas tot u ésser despreciat d'un sobirà o d'un pelacanyes.

A la llarga faria una provatura, i deixà entendre la possibilitat d'humiliar-se, de recórrer a la magnanimitat de Déu, rei de l'univers.

Va estenallar-se en l'escó. Coneixent-lo, ningú s'havia preocupat de preparar-li un llit. Jo vaig romandre una bella estona mirant les flames i mirant-lo a ell. Realment tènia tot l'aspecte d'un home dissecat, amb entranyes de borres cobertes de pell estireganyosa, on la dalla de la mort s'es mussaria percutint-la en va.

Havia començat a regirar-se neguitós com qui no arriba a trobar la jeia. Tragué el tou del tapaboques, que devia destorbar-lo, i s'acomodà sobre la fusta. Ni així. Per últim va aixecar-se ensunyat però resolt; i,

fent tentines, ensopegant amb l'abrigall, traspassà el llindar de la cuina...

El foc s'apagava, i la gebrada del defora envaïa amb el seu alè l'interior.

En les espatlles començava a sentir-hi la impressió desagradable d'una mullena subtil.

Calia decidir-me a cercar l'escalforeta del llit. Vaig pendre el llumet d'oli que parpellejava oscil·lant en el suport ensutjat de la xemeneia. En travessar l'entrada haguí d'estrompassar una mena de farcell que obstruïa el pas. Era el bosquerol ajagut, terra enllà, en la inclement duresa de les llosanes que empedraven la casota: unes llosanes naturals de pedra rústega vulcanitzada, amb juntures com precipicis, amb desigualtats torturadores on lliscava el griso garrativant de la nit, acarrerat per dessota la porta.

No el cobria més que l'efímer tapaboques espelligat, i dormia com un soc i roncava com un orgue.

EN CARXOFA

I

-Tinc el gust de presentar-vos en Carxofa.- En oir això l'hauríeu vist quadrar-se, aixecar la seva mà bruna i renuada al nivell del front, de caire al doblec de l'airosa barretina empordanesa (talment un casquet frigi), i restar així, com un mariner del rei, fins que la vostra suposada autoritat marcial li digués prou.

Davant vostre teníeu un home d'anys, cepat, alt i test com una antena de nau, nas ferm i aguilenc el mateix que el timó d'una fragata, cara terrosa i celles espesses, sota l'ombra de les quals brillaven, platxeriosament, uns ulls vius, d'esparver domesticat. Mentre us contemplava se li accentuaven els nobles solcs facials, iniciant un somriure de plaga empedreït, mostrant-vos un rengle de dents blanques, desgastades per cinquanta anys de rosegar el pa moreno del seu sarró de pescador.

Estic convençut que ni ell mateix sabia del cert si això de Carxofa era un cognom o un sobrenom. En veritat, però, que, per la vida que feia, tan bé li anava una cosa com l'altra.

En Carxofa es pasava els jorns sol, perdut, maldant dins aquesta planúria fantàstica i traïdora que, vorejant el mar a un costat i altre de les goles del Fluvià, s'estén des de l'Escala fins a Roses. Era, en definitiva, un trist pescador lacustre. Es titulava a si mateix *l'almirall de les aigües mortes*, volent significar el domini absolut que tenia d'aquells tòcoms laberíntics, habitats solament per fotges i ratbufos, rasclons i bernats-pescaires.

I en Carxofa tenia la seva flota: una barca de quilla en el riu, devés Sant Pere Pescador, i una *veta* com un bressol, que transportava a coll segons les necessitats de les pesqueres.

No he conegut mai cap salvatgina en qui la llei d'adaptació al medi s'hagués complert tan absolutament com amb en Carxofa.

La seva pell resseca i torrada, el seu vestit de vellut descolorit, la fusta dels remes i de la barcota, i el fang del seu calçat, eren d'un mateix to indefinible de cosa calcigada pel sol i destenyida per l'aigua. Quan parava els ormeigs en les voralles argiloses del riu o entre la malesa de les llacunes, no l'hauríeu pas obirat fàcilment. Es feia tan invisible que àdhuc els ànecs salvatges i els corbs marins volaven arran del seu cap, prenent-lo per un pilot de gleves, per una soca morta, per un feix de balques, per una reconada d'escòries; en fi, pel qualsevulla objecte menys per un enemic.

I en Carxofa ho era, si bé atenuat per una gasiveria de pagès a qui no plau massa escampar les municions, ni fer soroll en provatures. De tota manera, ell no desemparava mai la seva escopeta d'un canó, que la salabrosa humitat de les maresmes convertia en una ferramenta plena de rovell, com gitada d'un naufragi. Desconfiava de les de dos canons, la punteria de les quals, presa pel mig de la soldadura, li semblava

fal·lible.

Recordava les teories de balística apreses, en la seva joventut, durant el llarg servei en la marina de guerra, i no admetia aquella absurditat d'encarar dues boques de foc en una sola guinyada.

* * *

En Carxofa vivia en una casica dels afores del poble, an un tirat de pedra del Fluvià. En temps de pluges el riu hi arribava fàcilment, i en Carxofa el deixava entrar amb aquella alegria. Eren amics d'anys, i un i altre congeniaven prou bé per a suportar-se. ¡Baldament així amb la seva filla i el seu gendre! Tots tres, com a bons santperencs, tenien un gènit viu i cridaner, i s'enfurismaven per poca cosa. Els dos homes no podien conversar de coses de l'ofici sense dir-se'n alguna en to de mofa. El jove, que comandava el llagut i eixia a arriscar la vida en plena mar, més enllà dels rompents, solia menysprear, tabolejant, el vell pescador d'aigua dolça, que feia la viu-viu, manyagament, amb la seva barcota plana. Ella, la filla d'en Carxofa, més arriada que tots plegats, en oir-los discutir engegava al diable el qui tenia més avinent. Però el brau Carxofa era puntillós, i acabà per fer vida a part. Contra les impertinències del riu, tenia una mena de sotabanc on es refugiava entre els estres de pescar; contra les *avingudes* més o menys molestes de la seva família, tenia la casa dels amics, on s'organitzaven caceres, excursions i platxeries. Per a semblants casos ell tenia sempre a punt un cert bertrol ple de tenques, ben amagat en un paratge introbable. Aquest dipòsit de peix viu el feia un home indispensable així que es tractava d'improvisar un àpat vora mar en honor d'algun foraster. A més, el seu llarg trasteig per la maresma, la seva convivència íntima amb tota mena de feram, el seu caràcter pintoresc i servicial, el portaren ben aviat a ser un guia i col·laborador insuperable de caçadors i excursionistes.

A la hivernada, els senyors de Barcelona es disputaven la companyia d'en Carxofa. Els del poble, així que volien quedar bé amb algun personatge, el confiaven a les seves mans. La barca de quilla que comandava el gendre, l'altra petita barca transportable, l'escopetó rovellat, les botes d'aigua, el bertrol de les tenques, el gos negre i pelut, que mai desdeia a tirar-se a les maleses i en els gorgs, per fred que fes; els seus ulls, els petits ulls d'en Carxofa, d'enfoc llunyà, avesats a escrutar les boires i la fosca, a resistir els besllums cegadors del mar i les polsegueres de ruixim dels tramuntanals i com també els seus braços de remador incansable; tot ho posava a disposició dels amics dels seus amics.

Mai cobrava un cèntim, perquè sabia que el que no es cobra en diners es paga amb dinades.

Molta fe en la seva experiència i molta disciplina a obeir-lo: heu's aquí el que exigia el brau almirall de les aigües mortes.

No calia pas discutir l'estabilitat una mica problemàtica de la seva barca plana, ni la poca resistència d'una perxa podrida que servia de passera sobre un rec; ni tampoc demostrar un dubte a petjar un braçat de salsures deixades per ell en un xipolleig i que, per al cas, feien la mateixa servitud d'un rierenc que escurça el traspàs d'una torrentera. Tant si us manava caminar damunt dels llots que engoleixen els homes i el bestiar com per les halques que atapeeixen les llaunes(*), la llegendària profunditat de les quals esborrona, era precis obeir-lo sense temença resoltament.

En Carxofa sabia viarany per a travessar el que mai a primera vista hauríeu dit que es pogués travessar. Això sí: un pas més ençà o més enllà, una permanència d'uns quants segons allí on ell us recomanava lleugeresa, us podia causar un fort espant. Ell donava l'exemple, i vosaltres no teníeu res més a fer que petjar les seves petjades: altrament corríeu el perill de restar clavats com uns estaquirots o desaparèixer

per a sempre entre llots i regurgitacions pestilents.

En Carxofa s'entretenia a excitar la vostra agilitat simulant una gran indiferència per la vida dels que li anaven al darrera. Més si algú es mostrava tardà, desconfiant de trobar sosteniment, en Carxofa l'esperava dirigint-li un cop d'ull menyspreador i un petit sermó.

-Quin soldat, llamp m'encengui! Allí on s'hi avorreix una eugassada, bé pot avorrir-s'hi un senyor, com una reïra de Déu! ¡Massa unces, maleït-siga!

I mentre deïa això, ajudava al poruc a passar el mal pas, i si convenia el transportava a coll-i-bé, renegant com un oriol.

(*) *Gorgs d'aigües mortes.*

II

Era una delícia fer un aguait d'ànecs amb en Carxofa.

A posta de sol us agafava, us encabïa en la seva veta (que, com ja us he dit, semblava un bressol arrabassat d'una casa de pagès per alguna riada), us aposentava en aquell fustam amb els companys que fóssiu, gossos i tot, (suplicant, però, que els subjectessin, per evitar que en una bordada intempestiva, o esbatussant-se entre ells, no capbussessin aquella petita arca de Noè), armava els remes després de treure'ls de llur amagatall, i remava silenciosament pausat, amb gran cura, entregirant-se per no desviar-se, seguint gorgues i estretors, fins al punt de a vegades us fèieu la il·lusió de navegar en sec, en l'espessura d'un canyer; i atracava amb dolcesa, amb aquest mirament litúrgic de les dones que s'atansen a la taula amb una sopera massa plena. La maniobra del desembarcament no sempre era fàcil ni podia fer-se de pressa. Prou sentíeu el fons de la barca lliscar en el llot de la ribera; bé teníeu alguna mata de joncs per a amarrar; mes encara el desballestat caixó oscil·lava, esfereïnt-vos, i l'almirall reclamava quietud, car un braç allargat amb impaciència, una estrebada a destemps, el desplaçament ràpid d'algun passatger indisciplinat, podien ocasionar un naufragi. En Carxofa saltava el primer, feïa esqueneta als passatgers, i, tot estrebant La corda de la petita embarcació amb grapats de marmanya, us assenyalava els trams del desembarcament, indicant d'aquesta manera els punts fermes on calia apoiar la vostra petja.

De seguida, ell al davant, vosaltres al darrera, en columna índia, començàveu a giragonsar pel matisser fangós que traspuava humitat.

Arribats a lloc, us distribuïa en guerrilla, amb cert aire de misteri, fent signes cabalístics d'horitzó a horitzó, de llevant a ponent, i us deixava sols pinçant-se els llavis amb els dos dits, índex i polze, de la mà dreta. Tals gestos us infonien una mena de respectuós pressentiment. Us les havíeu d'heure amb un enemic envalentonat i terrible que creuaria el cel abrandat de resplendors apocalíptiques. Llavors us imaginàveu la maresma rublerta de paranyes inconeguts, tràgica; i, en atansar-se les penombres del crepuscle, la planúria interminable del joncar, les llenques verdoses de les aigües mortes, i els boscatges pregons de les serrades, alenaven més vagorosament l'enigma llur.

I arribava la fosca, l'hora solemne de l'aguait: el cercle bru de la terra s'estrenyia; les pues dels joncs i els plumalls dels canyissos esdevenien fanàstics, destacant-se contra cel; la ressaga del mar ens cobria d'un brunzir rítmic i continu; i la silueta d'en Carxofa, l'exorcista, us abandonava diluïda enllà, en una

massa de boira moradenca, subtil, vibràtil.

Immediatament us sobtava la temença de perdre'l, l'horrorosa convicció que si no tornava a cercar-vos us caldria restar allí per a sempre més, incapaços d'eixir per vosaltres mateixos d'aquell paratge encantat, de donar un pas enfora d'aquella presó sense murs ni reixes, on semblava que caminant de dret aconseguiríeu els estels.

III

Jo he anat amb en Carxofa a treure tenques d'aquell bertrol escondit. Era un matí d'hivern clar, tebi, dolç... Vàrem arrossegar la barcota per llots i sorral, i començarem a navegar per un canal ocult, enfonsat entre dues margenades de joncs. Una immensa onada d'ensopiment cobria la maresma: ni una gavina, ni un calandri, ni un d'aquests bitxacs encuriosits que tan sovint us contemplen gronxant-se sobre un tany, interrompia la quietud del paisatge simplista i malencònic. En Carxofa remava a petites estrebades, només amb el feixuc automatisme de les seves munyeques. Quasi feia calor. S'escoltava amb delícia el gotejar dels rem, i el lleu xarbotar de l'aigua somoguda; es mirava amb enveja, submergits en transparències i besllums, els créixens i els herbais, les arrelamentes blanques i les boscúries de llots filiformes, que el corrent manyac feia llengotejar al fons del canal.

A poc a poc ens apropàrem a la malesa. El canal s'eixamplava, convertint-se ja en un braç de llacuna ensunyada. Envestíem un murallar de bogues, i les tiges que s'ajeien al pas de la nostra barca començaren a espesseir-se i rautar els fustatges sota els nostres peus.

A força d'estrabar i giragonsar, ens endinsàrem en un tortuós passadís de vegetació seca. Els rem no trobaven espai per a maniobrar, es travaven, i en Carxofa acabà per apuntalar-los en sec com si vogués en un mar de palla. Les halques ajagudes, retortes unes damunt les altres, formant cabdells, acabaren per oprimir els flancs del barquinyol, remorejant amb aspror. Més enllà es redreçaven ufanoses, altíssimes, compactes, obrint un solc tallat verticalment, com les parets d'un desmunt ferroviari. Aquella ruta estranya conduïa al cor de l'Amazona gran, el gorg més pregon, més inassolible, més rodejat de maleses, més misteriós, dels de l'encontrada. Allí en els jorns de mal temps, en les tardes grises i emplujades, en els captards de tràngol, hi veuríeu abatre els grans camallargs, les aus viatgeres que travessen la plana com un estol de creus fantàstiques, les voladúries de saltets i d'ànecs xiuladors, i algun solitari nòmada que ha perdut el rumb de l'espai i s'hi llança amb les ales revinclades, tallant el vent que se l'emmena.

El cor se m'anava oprimint d'un respecte sacrosant. Tenia noció de la nostra temeritat exploratòria. Penetràvem en el refugi inexpugnable dels nostres seculars enemics, on els caçadors, decebuts, veien desaparèixer, amb recança, tota mena de feram de les llacunes, i d'on partien en la quietud de la nit, els insòlits escàndols d'orgies i d'esbatussaments interminables. I jo gaudia l'encís familiar a les fotges i capons d'aigua, als quals sentíem esvoletegar dins la boscúria.

* * *

Durant molta estona sols vaig veure, damunt del meu cap, un viarany de cel estretíssim, uns murs de halques mortes a dreta i esquerra, i a baix la xomba esmaragdina, anorreadora: en conjunt, una escletxa d'infinit, des de l'enlluernament a les tenebres.

La idea d'uns llims, d'un *in pace* misericordiós, us feia grat el perill de deixar la vostra ànima perduda

eternalment en aquell laberint de la llacuna.

Mai de Déu us podríeu imaginar la impressió de solitud, de llunyania, de tocom introbable, que s'experimentava allí. Ni al cim d'una muntanya, ni al mig del mar, jo m'hauria sentit tan absolutament separat de la família i dels amics, tan invisible a les mirades dels homes, tan estrany a llurs afers i a llurs quimeres, tan a recés de tot.

* * *

En Carxofa s'anava apropant al seu tresor. Havíem vençut la barrera de malesa. Navegàvem per l'aigua morta i ombrívola, l'aigua basardosa de les llegendes. El meu company havia emmudit. Els rems colpejaven els estrops, emplenant la veta de retrunys somorts, un si és o no és fatídics; i tallaven, lliberts de vegetació, la superfície del gorg encalmat, de consistència talment oliosa. Creixia, als meus ulls, en Carxofa. El mateix que si l'alenada mefítica de l'estanyol l'atiés immaterialitzant, la seva figura de vell poemàtic esdevenia fantàstica. El creia una mena de Caró d'aiguamoll que se m'endua (pecador de mi! impenitent de mi!) devés la *ribera tenebrosa*, on devia esperar-me tota la fauna estrofolària de la maresma, que jo havia perdigonejat, per punir les meves malifetes. ¡Oh, els becs aguts i terribles dels bernats-pescaires! ¡Oh, els becs de llossa, festonejats de serres, dels corbs marins! ¡Oh, les ungles en garfi dels galls de mar i les dents esmolades de les llútries!

* * *

Jo m'havia abocat pel cim de la borda del barquinyol, obsés per aquella gruixa d'aigua. Hi endinsava tossudament l'esguard, procurant destriar quelcom entre l'ombriva intraspància del fons, d'un to corprenedor d'etzavara.

Segons la dita, mai cap corder, dels nats, havia pogut trenar cordill ni soga capaç per a assolir el capdavall de tanta pregonesa.

-¡Els gavatxos que hi han sigut ofegats, aquí dintre!

Era en Carxofa que trencava a parlar, i les seves paraules tenien un greu accent de tradició. Aquell indret era un indret de suplicis expiatoris. Els braus empordanesos de l'any vuit percaçaven ràpidament i amb sanya els soldats de Napoleó; i, així que s'ho valia, en feien un vaitot i els duïen a la gorga, on mai més en cantava gall ni gallina. I, per explicar el mecanisme d'aquella matança col·lectiva, en Carxofa executà, amb el puny clos, el moviment senzillíssim de capbussar un atuell. -Com qui buida una ratera dintre un cossi, llamp m'encengui !

Després em parlà del *bruel*. Sí, el *bruel*: una mena de bramul formidable i sonor que s'escampava per tota la plana fins a repercutir en les muntanyes del Portús i Requesens. Es sentia només de llustre en llustre, i feia dreçar «els cabells del cap».

En Carxofa afirmava que eixia d'allí, i no l'atribuïa pas als gavatxos ofegats. Era més científica, la seva explicació; i us parlava d'uns vents subaquàtics de naturalesa volcànica. ¡Aneu-ho a entendre!

Una cosa semblant havia sentit a dir a les gents de Banyoles. I no deixà de preocupar-me, aquesta coincidència. També les aigües d'aquell estany tenen fama d'insondables; i també allí, com en el gorg santperenc i com en altres gorgs de la nostra terra, us donaran assegurances de l'existència d'aquest horríson bruel.

¿Hi ha algun fet, s'és produït algun fenomen estrany, que pugui haver donat origen a l'espantosa afirmació dels vells?

No ho sé pas; però el que us dic és que, en trobar-vos, com jo, dins uns fustatges insegurs, surant en aquelles aigües enigmàtiques, colpits per la tràgica narració dels francesos sentenciats, pensant en llurs ossos espargits en la invisible fondària dels llots infectes, us hauríeu sentit ben disposats a creure l'increïble.

* * *

Un llampec d'escata es produí entre dues aigües: una corpulenta llíslera seguia, ventre en l'aire, una trajectòria per demés incongruent. En Carxofa hi cargolà un renec, tot mirant a l'entorn, vers la malesa, amb visible desconfiança. Tan rara va semblar-me l'actitud del pescador com les evolucions del peix. De seguida, però, en Carxofa va insinuar-me el què. ¡Allí hi havien engegat algun petard!

La infàmia em va llevar a mí no solament la il·lusió d'un nou misteri, sinó, demés, les meves petites pretensions d'argonauta.

-Amic Carxofa- vaig dir: -segons sembla, no sou pas vós sol qui transita per aquestes aigües. Per a trobar dinamiters no calia pas moure'm de ciutat.

-Hi deixessin el cervell! Són aqueixa murrialla de Castelló!- I, engrapant el salabret, pescà la llíslera amb un hàbil moviment de llossa.

Jo, llavors seguint la maniobra, comencí a obirar el fons. Deduint l'engany de la refracció, el judicava a dues canes dels meus ulls. Evidentment, el prestigi d'aquella *llauna* s'esvaïa. Ho vaig fer notar a en Carxofa. Ell em va mirar paternalment.

-Mala fosca de Déu el faci bo!- I m'allargava la perxa de l'ormeig. Agafant-lo per l'indret de la xarxa, vaig posar-me en actitud de sondejar la *llauna*.

-¡Pari ment que li passi per ull, i en no anarse-n'hi vostè al darrera!

I em subjectava per la folra del gec, com si jo fos un nin a punt d'estimbar-me.

En veritat que el que a mi em semblava el llit de l'estanyol no era més que un enteiximat de fulles i arrels

de boga, entre les malles del qual creixia una molsa tènue i llefícosa, i unes arborescències gelatinoses, brunes, repugnants. S'endevinava tan flonjo, tan porós, tan consumit, tan poc resistent a la meua pressió, tan fals i homicida, que, aprehensiu, vaig abstenir-me d'enfonsar-hi la punta de la perxa. I encara em penedí d'aver-la-hi clavada poc o molt. Supersticiosament, considerava que les ànimes dels ofegats s'hi haurien pogut arrapar i pegar-me una estrabadeta, i temia que, pel trau de la burxada, es desencadenés aquell huracà de l'infern que eriçava els «cabells del cap».

En Carxofa punyia els remes i es disposava a remar, mentre deia, amb escruixidora convicció:

-Sota d'aquest n'hi trobaria set sostres més.

-Set sostres!

-Set sostres, i després més gorga.

-Més gorga!

-Més gorga, i encara més sostres.

I la meua imaginació assolí el centre del món, aplombant-se i davallant hores i hores, dies i dies, en aquella immensitat d'aigua sòpita, i llots deliquescents i vegetacions putrefactes.

* * *

Un caluix revingut, tallat a flor d'aigua, servia d'estaca a en Carxofa, per a amarrar el seu bertrol. Era en un reconet de la malesa, i un hom no concebia pas una cosa més introbable en tota la capa de la terra. Començà a estirar el cap que subjectava l'estre. La cordilla s'enroscava als peus del brau Carxofa, i lliscava entre els seus dits tiranta i regalimant. N'hi havia algunes canes, quan, en la superfície del gorg, s'inicià una mena de rebull expressiu. Així que aparegué el fleixe de l'ormeig, les glopades d'aigua es feren més tumultuoses. Sorgí un tros de xarxa, i, per fi, tota la bossa del bertrol. Era, en les mans del pescador i abrillantada per la llum solar, com un disforme moneder d'argent on les monedes, animades d'una màgica flexibilitat, armessin un batibull de salts i giragonses inversemblants. I tot guspírejava, i tot eren irisacions enlluernadores, xarbots i gotellades.

En Carxofa escollí dues tenques, les més famoses del bertrol; les tirà dins la *veta*, submergí les altres, virà en rodó, i ens entornàrem per la mateixa ruta.

Les tenques anaven botant, envilordant-se, cobrint-se de la terra que el refrec de les nostres sabates havia deixat en el sòl de la *veta*. Jo les vaig veure agonitzar entre convulsions i extremituds de ganyes. En feien sofrir, però en Carxofa em guinyava un ull i les signava amb la punta de la barba, tot remant. Allò venia a ser un solemne compromís. Aquelles tenques, ofrenades a la meua amistat, en l'olla d'en Carxofa esdevindrien la més alta exquisidesa: serien dignes del paladar dels déus.

IV

En Carxofa era un desgraciat tirador. Això a penes ho sabia ningú. El secret d'en Carxofa per a mantenir un prestigi de què no era pas mereixedor, consistia a tirar sempre sobre segur.

Per més ànecs que passessin a tret de la seva espingarda, ell no es prenia pas la molèstia d'apuntar. Esperava sobtar-los rabejant-se en les aigües arrecerades o, el que més, tirar-los quan la tramuntana els feia baborrotejar damunt les tanques de tamarius, que era, si fa o no fa, com afusellar-los penjats d'una antena. Anant amb altres caçadors podien ocórrer dos casos: o tenia testimonis de la peripècia, o no en tenia; o estava prop d'un company, o estava lluny, isolat. I ell ja procurava que això darrer esdevingués sovint. En el primer cas feia veure que no l'interessava mica el matar o deixar de matar, i, per deferència, procurava que l'altre disparés abans. Si estava solt, només engegava quan no podia fallar.

Un dia, però, en Carxofa es trobava a l'extrem d'una llarga guerrilla d'escopeters. Els gossos corrien una llebre. Amb gran satisfacció del brau home, que temia la possibilitat de veure's en un greu compromís, la llebre es desviava plana enllà, allunyant-se d'en Carxofa, que començava a respirar tranquil. Mes heu's aquí que, de sobte, la llebre, adalerada, topa amb un ramat, regolfa, i, galopa que galoparàs, va dret a ell seguint la margenada d'un camp, cega i esmaperduda.

En Carxofa sap que, en la planúria santperenca, ell i la llebre són tan vistents com si es trobessin a la plaça del poble, al bell mig d'una sardana. El cor li bat d'incertitud: tanta por li fa el ridícul de tirar-li i no fer-li dany com el de deixar-la passar a tret sense engegar-li la metrallada. El contempla gent de l'ofici, experts tiradors que no perdonen ni callen, contra els quals no valen manyes, ni excuses, ni defalliments.

La llebre ja és arribada a la jurisdicció de l'espingarda d'en Carxofa. Fa deu minuts que l'espera palplantat, apuntant-la, seguint-li els moviments, desitjós de no precipitar-se. Tota la guerrilla observa amb ansietat creixent aquella peripècia. La llebre té llavors una generosa iniciativa: es sacrificarà per salvar la reputació del pescador. I heu's-la aquí aturada, asseguda al mig del terrosser, amb les orelles dretes, esperant que en Carxofa fos servit. Ell apel·la en aquest instant suprem, a tota la sang freda que Déu li ha donat, i la reprèn una, dues, tres vegades. Els altres caçadors no s'expliquen com en Carxofa triga tant a passarne els taps.

És que no vol assassinar-la? ¿És que intenta lluir-se rebolcant-la en plena carrera? Ah! de totes maneres no deixa de ser exposat el donar temps a repensar-se a un animalot així, d'enteniment tan vel·leitos i de cames tan àgils!

Per fi, ara! Ha eixit un glop de fum de l'escopeta d'en Carxofa, sorgeix una rastellada de pols en el conreu; però una dècima de segon abans, la llebre ha pegat un bot fantàstic, i, quan la detonació arriba a les orelles dels caçadors, ella gemula altra volta, com un mal esperit, camps a través.

Els companys d'en Carxofa presenciaren llavors la desesperació més formidable que es pugui presenciar en aquest món i en l'altre. Causava pietat. Se'l veié rebotre la barretina per terra, fer acció d'estabellar-se el cap a cops de puny, de partir l'arma a trossos i llençar-la ben lluny com una eina inservible i deshonorosa... Després s'escabellonà, i, posant-se-la al muscle, culata en l'aire, a la funerala, emprengué la marxa, abatut, amb la barretina de gairell, sacsejant les espatlles com si hi dugués una muntanya de remordiment i malastrugança.

* * *

Vaig estar alguns anys sense tornar a Sant Pere Pescador. Un jorn l'enyorança va portar-m'hi una altra volta. «L'almirall de les aigües mortes», en saber-ho, va fer-me la seva visita oficial. Era el mateix home dret i ben plantat; però la decrepitud s'insinuava ja des dels cabells a la planta dels peus. En mi devia

insinuar-se la vellesa. Ens contemplàrem sense dir un mot. La vida havia sigut ben dura per a tots dos! Passat aquest primer instant d'acorament, en Carxofa es posà a somriure de la mateixa faisó d'antany, amb aquella ganyota de plaga candorós que enjogassava els trets marcial de la seva fesomia nobilíssima.

Així, i mirant-vos de fit a fit, procurava estalviar-se les fórmules orals d'una salutació vulgar. Una vegada més vaig ser jo el primer a pendre la paraula.

-I doncs... què tal anem, Carxofa?

Sense deixar de contemplar-me amb afectuosa atenció, sacsejà el muscle dret amb una batzegada expressiva, com qui cerca el jaient a una alforja massa plena de coses pesants.

-I vostè?

Sense treure-li els ulls de sobre, vaig pegar, com ell, una altra batzegada amb el muscle esquerre. Alzinà el front, quadrant-se i saludant militarment.

-*A la orden!* Veig que encara naveguem en la mateixa fragata.

El meu oncle el convidà a sopar sabent que la presència d'aquell home em causava plaer. Passàrem la vetlla vora el foc, parlant d'algunes gestes insuperables realitzades junts. En Carxofa, com si tractés d'obsequiar-me amb el millor record, es posà a entonar una cançó picardiosa:

«En Pere va a la plaça: en Pere va, i li compra, i encara no n'és llevada. -¿Com me'n llevaria jo, si la cotilla m'en manca?...»

I, a la barjaula de la muller d'en Pere, quan tenia la cotilla li mancaven les mitges, i quan tenia les mitges, el gipó i després les faldilles, el mocador del cap, les sabates... un mai acabar. I tornem-hi:

«En Pere va a la plaça: en Pere va, i li compra, i encara no n'és llevada...»

En Carxofa sostenia la seva veu en un to de cornamusa, allargant la cadència planyívolament; cosa que feia més cançonera aquella cançó.

Ell sabia pla bé el poder evocatiu de la tal música, i tombava el cap, signant-me l'estaca on solíem penjar els trofeus de les nostres caceres.

Sí, brau Carxofa, sí: el sarró ple de sagars, la canana buida, l'escopeta negra de tant tirar, i ell, de retorn, acomboiant-se en la fosca, reanimant el meu decandiment, la implacable fam de les grans jornades, amb ponderacions i confidències referents al bon sopar de peix que ens esperava. Era allò l'himne de la nostra victòria, entonat allí mateix, vora el foc de capçots, amb les pipes enceses i el vas de xarel·lo temperant-se en la cendra.

Ell m'havia conduït a un lloc màgic. De cada mata de jonc en rajava un becadell; i al bon guiatge d'en Carxofa jo havia correspost amb una diada de punteria infal·lible, una d'aquestes diades en què sembla que els perdigons siguin atrets per la víctima. Els terribles voladors queien en sec trinxats d'ales, capbussant-se el mateix que un parrac de roba, damunt les aigüerulles.

I això no tornaria!

Sobtadament callà. Va tocar-me amb el seu genoll.

-Jo ja no lluco els ànecs, per grossos que siguin. Faig aigües com la *veta*, ¡llamp m'encengui!

Es quedà ensopit. El tenia tan a prop, que pogué resseguir-lo de cap a peus: un tel blanquínós, com un d'aquests núvols prims d'hivern que corren davant la lluna, li tapava les nines; a través dels peücs i de les mitges de llana blava, la inflor dels turmells era vistent; i, per les articulacions dels canells i de les mans, el reuma havia engendrat bossogues: un dels dits xics s'assemblava a una pipa.

EN BUSQUETA.

(Nota de l'autor) Aquest treball figurava en el volum «Proses bàrbares» d'on l'hem tret per encabir-lo aquí. El brau Busqueta es trobarà més a plaer entre els seus germans de rusticitat, junt amb ells rebrà el nostre homenatge, del qual no podrà ésser exclòs de cap manera. Hem fet algunes correccions que crèiem necessàries; í en Busqueta, amb tal agençament, tanmateix farà una altra patxoca!

I

En Busqueta era un pagès amb nervis i sang, sabia bellugar els ulls amb entusiasme, i feia encara una cosa. més extraordinària: es menjava les albergínies del seu hort. ¡Tants diners que valien, les albergínies!

Així que us hagi innovat que trafiquejava amb boscos i que era formal en els tractes, ja no trobareu pas gens estrany que mai de Déu pogués eixir de mals de cap.

Parlava amb el nas, i pel cim d'ell les celles se li ajuntaven esponeroses i ferestes. Era amic de fer l'ullet mentre enraonava: un ullet sense malícia. que res tenia que veure amb el què deia. Estava renyit amb el rector, i la seva dona era la més llardona del poble; però en canvi criava els nins mes grassos i més formosos del veïnat.

En Busqueta es passava tota la setmana a bosc. Els diumenges, segons com s'esqueia la feina, de bon matí, abans de clarejar, es presentava a casa seva, es mudava, s'enclenxinava, i partia a guerregar amb els conills.

Llavors es transformava en un mal esperit. Sense haver de mantenir gossos, s'enduia els que volia. En el turó més avinent, no molt lluny del poble, engegava la seva escopeta en l'aire, llançant un udol de posses capaç de fer estremir els gamarussos dins les cavorques dels suros mil·lenaris. I aquest udol l'allargava, repetint-lo, modulant-lo com una crida desesperada, com un toc de sometent, fins a arreplegar la més brillant canilla que es pugui imaginar.

Un cop reunida aquella facció de voluntaris, sense torbar-se, amoixant-los, arengant-los a fi que no decaigués llur entusiasme, se'ls emmenava vers les afraus més llunyes i més inexplorades.

Tremoleu, fagines!

Aviat les estridències de la batalla somouran les clotarades, les esqueieres, les timbes i els serrats. Efectivament, les resonàncies de la muntanya no donen l'abast. Se'l sent a ell com travessa la malesa, com romp les branques dels arboços, com aixafa els brucs, els arns, les gatoses, animant els gossos amb crits

personalíssims imposant-los la seva fe, el seu coratge, la seva energia destructora. -Baix, dic!... Apa, *Merlin*... Ací, ací, ací!... Au, que va!... Hu...hu...!- I els altres, conscients que van ben comandats es dispersen per indrets, removent la brosta, ensumant còrrecs, regirant bardisses, ensangonant-se el morro, emplenant els matissers de remenaments de cues, d'espolsaments d'orelles, d'esternuts, d'estossecs asmàtics i de grinyols de dolor o d'impaciència.

I, així que un aliret més viu i més sostingut els acarrera tots en un encalç segur, l'afrau s'arbora de frenesí, de glapeigs, de rastallades, de vertigen; i en Busqueta, llançant un crit llargarut i horríson, ja no és un home: és un bòlid, un llamp, quelcom que no té aturador. Un centaure galopant per la boscúria, saltant xaragalls, estimbant-se pels còrrecs, desbocant-se pels serrats, no fressejaria pas d'una manera tan imposant.

I mentre la tromba de cans serpeja per les clarianes, puja per les canals de les terrassades, desfila per les crestelleres dels roquissos, en Busqueta és arreu: pels cimals dels suros, pels encreuaments de les carreteres, pels límits dels estassats, sempre alerta, amb l'arma a punt, engaltada, disposat a abrusar-ho tot.

Impensadament, no se sabia on, esclatava un espetec formidable, seguit d'un altre, tan pròxims tots dos, que rebotien de cingle en cingle com un sol tro apocalíptic, el mateix que si tots els arbres de la muntanya, aterrats de sobte per una empenta de l'oratge, s'estibessin al fons del sot on moria l'onada ressonant.

Jo us dic que si haguéssiu pogut oir aquell traüt (els bruels del caçador, els lladrucs dels gossos i el detonar de la pólvora atacada fora de mida), no us hauríeu pas pogut convèncer que es tractava d'un indefens conill.

I Déu fes la gràcia que l'animalet restés pernabatut, foradat i esmicolat per la metralla; que si no... jo no sabia pas on trobar paraules per a explicar-vos l'èpic recomençar d'aquella gesta.

Sortosament, en Busqueta tirava dret i solia endur-se'n el sagnant trofeu amagat a la pitrera. Bo i caminant de retorn, repartia elogis i censures als seus voluntaris, que el seguien sense gaire marcialitat ni joia i molts, decandits, arronçats, amb la cua pengim-penjam, amb un trotar de magresa tan aeri que a penes deixava senyal de petja en el corriol.

A les envistes del poble els llicenciava a cops de roc. Els gossos fugien d'un aire estoic, llepant-se el morret, encanyonant il·lusions, el cap molt jup, la cotilla estreta, els parpres agitats per una emoció dissimulada i les orelles moixes, cobertes de mosques. En veure's fora tret, se paraven, girant-se a contemplar llur cabdill. Ell s'allunyava envalentonat com un heroi, i la canilla romania absorta, corferida de tanta ingratitud.

Així finia la gesta. És a dir, no pas ben bé, car en Busqueta es ficava a l'hostal a convidar els amics, i, mentre l'hostalera preparava la sanfaina, ell feia una narració episòdica del combat.

La imaginació i la vèrbola d'en Busqueta eren fidels fins a cert punt. No diré que no embellissin engrescadorament les coses: el que us puc dir és que sorgia de bell nou el lloc de la peripècia sense mancar-hi un arbre ni una fulla; que es tornava a oir el passat terratrèmol; que es veia altra volta l'empaitada aterradora, les relliscades, els bots, les falses embranzides, l'aparició del conill ratllant de gris l'enlluernadora terrassada, el rebotir dels perdigons i el cop de puny als morros del *Finet* (-Llamp el

partís!-), que ja se l'emportava.

I pensar que allí baix, a l'ombra de la façana, sentada en el vogi de les truges, la seva trista muller, fa una hora, roman despacientant-se per dinar, tot dient al més xic dels mainatges: -Calla, *Nicus*, calla calla, que el pare és a cacera i menjarem *xon*.- Xon volia dir carn, carn de tota mena, fos de bou, de guilla o de conill.

* * *

No sé com ni en quina ocasió en Busqueta esdevingué el meu company. Era simpàtic, en Busqueta; sempre tan gosat, tan ponderatiu, amb aquella endimoniada fantasia que s'abrandava per un no-res, com una gatosa seca en contacte d'una cerilla encesa. A mi ell m'admirava perquè sabia matar les perdius a vol.

De bell antuvi ja volgué conduir-me allí on, segons deia, realitzava veritables carnisseries. Això era una gran mostra de confiança, car l'ardit bosquerol mai descobria a ningú els seus paratges jurisdiccionals.

Durant els dos mesos que jo estiuejava al poble d'en Busqueta, ell, cada diumenge venia a trucar a la meua porta a les tres del matí. Abans ja em deixondia el glapir impacient i esbojarrat de la canilla voluntària allistada a les seves ordres.

Partíem. No vulgueu pas saber-ho, a on. Crec que en deien el *Sot d'infern*. Una hora lluny: una hora llarga de caminar amunt, sempre amunt, entre negres suredes, seguint corriolets quasi verticals, aixaragallats, intransitables, en la greda dels quals la punta de les espadenyes d'en Busqueta s'encastava fermament, amb una graciosa flexió del peu i una elasticitat muscular de llebre.

Les estrelles parpellejaven en la profunda blavor del cel. Les vèiem guspirejar entre les branques, pel cim dels laberíntics passadissos humits i frescals, formats de brucs i arboços, embaumats de la flaire subtil dels tomanyins i sajulides.

I barranquejàvem molt, pujàvem sense pendre alè, ens apressàvem de valent, i sempre fèiem tard. En arribar a lloc, el dia naixent empolsava ja de llum grisa les verdejants faldes dels turons. En Busqueta pretenia que sempre era millor sobtar els conills en plena fosca, quan transitaven confiadament, lliurats al platxeri orgíac de les nits caldes.

Començava la batuda. Ell em deixava de parada en alguna clariana estratègica, i s'estimbava sol avall amb son trotar centàuric, seguit de la brivalla, trinxant mates, removent fullaraca, allunyant-se junts esgariposos i udolants.

En traspassar un serradet, o en endinsar-se en alguna pregonesa del clotaral, la remor bèl·lica s'extingia a poc a poc, insensiblement.

Llavors jo em trobava com perdut, com abandonat en mig del majestuós escalonament de serralades fosques verdejants, superbioses el mateix que les ones formidables d'un mar immòbil.

La quietud més gran, la quietud més fantàstica de les quietuds, em voltava. Era dia clar, mes tot dormia a la muntanya. El bosc no desperta mai. El bosc serva sempre una imposant sopitesa.

Viu impassiblement silenciós, sorrut, tràgic. No somriu al sol, i a les sacsejades de l'oratge respon amb

brandeig d'ensunyat. ¿Quina energia o quin encís serien capaços de deixondir aquelles grandioses soques plenes de molsa i esvorancs, aquelles penyes travades per centenars d'arrels, aquelles ferestes calvícies de llécol o argila brunyides i esmolades per l'aigua dels núvols?

El meu cor xic, la meva ànima xica, es sentien estemordits, dissolts i contaminats per aquell son eternal.

Qui no les ha vistes, qui no les ha meditates, no podria pas imaginar-se el respecte que infonen aquestes extenses suredes inhabitades, monòtones, sense ocells, sense aigua, sense remors.

Ofeguen tot pensament lleuger. En veure per un costat l'inacabable vaivé de cloterals i serres, i per l'altre la immensitat de la plana perdent-se en les boirades de l'horitzó, inevitablement la idea de l'esfericitat de la terra, de la seva pesantor aclaparant i del seu rodar vertiginós per l'espai venia a inquietar-me.

¡I què fàcilment comprensibles se'm fan totes aquestes coses explicades amb pedagògica fredor, dins l'esquifida sala d'una escola primària, en front d'un grotesc aparell geogràfic on el sol, la lluna i el planeta s'aguanten a l'extrem d'unes varetes de llautó!

Però mediteu-les detingudament dalt d'un cim, mentre la vostra mirada s'esplaia resseguint el grandió panorama, i la vostra imaginació endevina, més enllà, en l'invisible, terres i més terres plegant-se arrodonides sota la il·lusòria concavitat del cel. Sereu meravellats: el neguit d'un misteri etern, d'una ignorància eterna, d'un formidable enigma, passarà com un núvol per l'ànima vostra.

* * *

El sol traspuntava. Era un disc roent que apareixia allà d'allà en els confins de la selva, per damunt d'un llac opalí de boires arranades a la plana, d'on només sobreeixien, com illots blaus, els pics més alts de les gavarres.

Del clotaral muntava la flaire dels verders, un baf humit de molsa, i, de tant en tant, la flastomia d'algun merlot alarmadís.

Cap a ponent, la testa venerable del vell Montseny esdevenia rosada i blanquejava una ermita en el cimbori d'uns penyalars; i oscil·lava per la cresta dels serrats una onada de color. En mig del negre verdejar dels suros s'envermellien les terrassades, s'acarminaven els estepars, lluïen les esqueieres, i, en llunyança, en les comes dels grans pinars devastats, els viaranys i senderons es feien obiradors com sagnoses esgarrinxades en el llom pelut d'una bèstia enorme.

I els arbres i matolls propers destriaven els raigs d'or, esqueixaven la cortina de llum, i les vaporositats matinals, així il·luminades, formaven tires de glassa apoteòsica, en mig de les quals brillaven, amb esclat de joiells, les emporprades cireres d'arboç, les gotes de rosada, les transparències esmaragdines de les fulles de grèvol, i, ací i allà, a manera de sedoses brodadures, alguna flor de pèsol bord o alguns clavells boscans.

I això resultava tan inharmònic amb l'austera serietat de l'entorn, tan escondit sota els grans brancatges i les esponeroses mates, que em produïa la il·lusió d'un tros de bosc en festa, d'un reconet d'intimitat i meravella, únic en tota la muntanya.

Per a més encisament, en la calma d'aquells matins d'agost, tot romania immòbil, plàcid, com encantat,

com vist a través d'un somni. Solament, a vegades, en el plomall d'un bruc s'hi entaforava un ull-de-bou. A la petita embranzida, opacament sorollosa, el brot oscil·lava, l'ocell fugia tot seguit, i, de bell nou, entre les tiges, només flotaven, amb besllums irisats, els subtilíssims fils de les aranyes.

Ningú hauria dit que en mig d'aquell amorosiment de la natura pogués desenrotllar-se cap violenta escena. No obstant, a la millor la canilla pegava una d'aquestes abordades de pura fantasia, al furibund xivarri de la qual col·laborava en Busqueta amb xiscles estridents de salvatge exasperat.

Mes jo sabia a què atènyer-me sobre l'eficàcia de l'encalç: amb certesa que no arribaria la sang al riu. I tornava a prosseguir la meua dèria contemplativa.

* * *

De tant en tant, sobre el meu cap brunzien les ales d'un tudó; una mota d'ombra passava vertiginosament per les clapes del bosc assoleiat; i jo enlairava la vista, seguint la trajectòria de l'au viatgera fins a enlluernar-me en la zona esplendorosa del cel lleu.

¡Quin rastre d'admiració i d'enveja deixa dins nosaltres el pas indomable d'aquests feréstecs voladors!

El buit es fa de sobte sota d'ells; i ells, sense abatre's, amb gràcil embranzida, s'hi llancen afusats, pel cim de pobles i rierals, perdent-se tot seguit en l'atzur refulgent, el mateix que una sageta aviada contra el sol.

Jo no m'avorria mai durant aquestes llargues esperes. ¡Hi havia tants entreteniments en aquells boscos! Quan em cansava d'estar dret, desenganyat del glapir mentider de la canilla, m'asseia en les roques encara no assoleiades, delitosament fresques. Les eflorescències dels líquens que les cobrien, i els variats insectes, a penes obiradors, que transitaven entre aquelles ramificacions veroses, verdoses, grises i brunes (selves colossals, dirien els insectes), constituïen un altre bell motiu d'interminables cabòries. ¿Qui sap si algun d'aquells pugons vermellorsos em mirava amb telescopi? ¿Em creien un déu perquè arrabassava amb les ungles el crostisser llefiscós que recobria el granet de llur planeta? Si ells haguessin parlat, ¡amb quina senzillesa m'haurien fet l'almoïna d'apel·lar-me immens! I, no obstant, dels pugons a la roca, de la roca a mi i de mi a la terra, no hi havia pas una apreciable diferència amidats amb l'anorreadora escala que va de l'infinitament gros a l'infinitament minúscul. Tots junts esdeveníem pugons, volves, àtoms invisibles, en front de l'univers incommensurable.

Vatualisto! Altre cop la turmentosa filosofia!

¡Ara aneu a saber per quins cinc sous jo em lliurava a meditacions transcendents en l'esplendor d'aquelles matinades! El cas és que m'estranyava de viure i de la vida del món, i em sentia feliç, amb un desesperat anhel de capir la causa. ¡Això era espantosament divertit! I com que el sol envaïa a poc a poc la roca, embolcallant-me de xardor humida, me n'anava a fer d'home, és a dir, a cometre petites arbitrarietats a un altre indret.

M'ajeia en l'ombra més propera on seguia pensant en coses inútils bo i fent pilots de fullaraca. Després, amb aquest instint incendiari dels fumadors, els abrandava amb el misto de calar la pipa.

Era un gust flairar el rústec encens i veure'l esfilagarsar-se lentament entre la tendral brotada dels matolls, i fugir en volutes per les clarianes del brancatge dissolt en l'atzur.

Si en Busqueta trigava massa a parèixer, cosa que a voltes em produïa un lleu temor de perdre'l, me'n pujava en alguna alterosa terrassada, des d'on, sense destorbs pogués atalaiar ses maniobres.

Allí m'entretenia a inquietar les formigues, aquestes formigues gegantines que es troben a muntanya, amb poderoses mandíbules de gos de presa i ventres disformes i transparents com grans de mora verolada. Amb el peu obstruïa la ruta. Les primeres que topaven amb l'obstacle es dispersaven explorant els encontorns per trobar nou camí; algunes retrocedien a dur la nova, semblant l'alarma i la confusió en la llarga corrua. Aquesta anava apilant-se i espesseint-se en el lloc del perill, amb tumultuària confusió de les multituds que s'apressen a remeiar un desastre. Oh! ¡També elles s'imaginaven fer quelcom per atenuar la formidable pressió de les meves espardenyes omnipotents!

* * *

Es presentava en Busqueta. Venia roig, suós, movent la testa amb l'aire inconsolable d'un general fracassat. Darrera d'ell, ara un, ara un altre, compareixien els gossos. La mullena dels baixos, encastada al pellatge, els feia semblar més escarransits. Tremolaven i esternudaven. Els de temperament sociable feien acció d'atansar-se sol·licitant una moixaina; però en Busqueta, amb la més justiciera de les puntades de peu, els rebotia lluny, rostos avall.

A desgrat d'aquest tracte, no deixava de disculpar-los:

-Tindrem el temps canviat: no senten res.

Esmorzàvem. No eren pas bones totes les ombres ni tots els paratges, per a realitzar aquest acte, tres vegades august. Cercàvem un planell on hi hagués un suro esponerós de brancatge atapeït. Ens assèiem en una arrel, una d'aqueixes arrels de rusca clivellada que es retorcen sobre el terreny com una fabulosa serp mort; i, estintolats d'esquena a l'ampla soca, trèiem les nostres provisions dels sarrons respectius.

Érem frugals: en el meu hi portava una llenca de pernil sense greix ni rancior, un tros de pa blanc i la carabassa vinera; ell treia del seu una embostada de peres cuixetes, ben madures, quasi lloques, i un imposant crostonàs de pa del seu, florit i negre, que engrunava amb els dits talment com si hagués sigut una terrossa.

Tot el que ens voltava, els fullatges, els rocs, les moltes, els tronquets i les pelies, la virosta i la sorra, eren nets, esbandits, purificats per l'aigua dels núvols i per les rosades matinals. I aquesta impressió de bugadeig recent, junt amb l'alegria del cel, també escombrat i esterreat pel ventjol salabrós que ens enviaven, tot just, les platges levantines, ens obria una gana d'elefant.

En Busqueta enlairava molt sovint la carabassa. Tapava el forat amb el dit gros (no gaire), i, amb una voluptuositat impolítica, dirigia el raig del vi a la punta del nas. El regueró de sobre els llavis li servia d'escorriall. Tenia un ull cluc i l'altre en èxtasi; i, mentre xerricava ferm, la seva terrible nou del coll, d'home escardalenc, li saltironava a batzegades acompassadament, com l'èmbol d'una bomba.

Servint de fons a la figura del rústec bevedor, pel cim dels arboços, s'obirava la plana. Ara, sense boira, s'estenia al lluny del lluny, anegant-se en l'aire lluminic un poc encalminat: una veritable orgia de matisos.

Més properes, es veien les luxuriantes arbredes dels rierals; masses profundes d'ombres blaves fistonades

d'un verd tendrívol escantellat de sol. Després, més enllà, un immens mosaic de camps llaurats, de fencs, de rostolls, d'aulets i de rouredes, esfumant-se, esfumant-se... fins a esdevenir, a l'horitzó, una franja grisenca on flotaven vagaroses tintes de cobalt i rosa. I els masos, pobles i viles de la Selva espurnejaven el conjunt de brills somorts de nacre: perles fines sobre setí.

Allò feia venir ganes de cantar, i en Busqueta entonava, amb veu nasal, tot fent l'ullet, una cançó grotesca d'un rector i una majordona. Els gossos s'eixorivien.

* * *

Havia arribat l'hora de fer el nostre retorn. Com que ja no teníem la pressa de l'anada, seguíem la cresta de la serra per un viarany de traginers més pla i apressat que el millor camí ral.

El sol batia de ple a ple els flancs de les muntanyes més altes. Sa llum reflectida produïa angoixa als ulls i certa aprehensió de xafogor a l'esperit. Els boscos s'arroentaven a poc a poc. La calda de les rigoroses diades estiuenques es pressentia ja per una mena de bleix ardorós i las que ens embolcallava.

En els espais sense vegetació i en les crestes dels soleis, en els gatosars eixarreïts, en les nafres dels pendissos coberts de fullaraca, i, sobre tot, en les apartades esqueieres de l'ermita, l'aire hi vibrava el mateix que en les parets d'una fornal. Només, de tard en tard, una rauxa de marinada venia a refrescar-nos i ens donava delít de caminar.

Finida la carena, empeniem al dret per un camí joliu i arenós que angúlejava discretament pel vessant de l'obac.

Jo, en arribar allí, experimentava sempre infantines avarícies. I, amb els dits ansiosos de frescors i suavitats, escapçava, tot passant, els tanys dels arbrissons; abastava les mores i cireres d'arboç, encara verdes; eixonava els brucs: les flors dels tomanyins, aspirant a grans nassades l'aroma llur.

La visió de la meva caseta blanca ombrejada per un plàtan ufanós sorgia a cada giragonsa del viarany, prometedora de repòs i benaurança.

En Busqueta duia la davantera, Produïa un cert goig el veure'l trascar emmenant-se'n la sorra del camí sota la sola dels seus espadenyots i fent xiular el vellut de les seves calces. El sarró buit rebotia a cada passa en l'esquena del meu company, i una grossa llagosta s'hi arrapava amb un humorisme inconscient de bona llei.

Els cans acomboiaven, molt seriosos i disciplinats, el terrible estrateg. Un d'ells, extraviat, deixava oir un ahuc persistent i enyorivol.

Des del poble, escondit en la fronda d'un turonet, ens arribava, clar i solemne, el primer senyal de la missa major. -Veni, veni, veni...- cridava la campana. Era una campana d'un bell timbre argentí, que fendia l'aire pur de la muntanya graciosament.

L'EGUA DEL JUTGE DE PAU.

Fou comprada la diada dels reis, a la fira d'Amer. Era llavors una poltra *tordilla* de galant presència. Tenia els garrons peluts, les anques rodones, el pit ample i un ull jaspiat. Reposada, dòcil i discreta, trotava ras i llarg en oir l'espetec de la ficel·la, i li hauríeu pogut posar un got d'aigua en el regueró de la gropa sense que amb el traspàs de la marxa se'n vessés una gota.

El que més encaparrà la bèstia, així que instintivament hagué comprès que s'havia clos el tracte, fou si el prestigi social del seu amo novell desdiria o no dels seus mereixements. Havia pagat en or (sis unces de perruca), i no semblava pas un pelacanyes. Era un home d'una cinquantena d'anys ben portats, alt, de faccions voluminoses i gravat. Duia un vestit de vellut color de tórtora, gorra peluda del mateix color i espadenyes tapades.

A l'hostal d'Anglès va lligar-la a una reixa, junt a un ase vell, però eròtic. L'ase, una mica encalabrinat, la mirava de cua d'ull, i, per galanteria, arrebossava el llavi superior, mostrant les dents negres i el trenc de les genives, on, entre la bromera salival, s'encastaven alguns brins d'herba seca pasturada en la cuneta.

A la poltra li interessava més estudiar les accions de l'amo que no pas assabentar-se dels escarafalls del ruc. La reixa on havia sigut estacada corresponia a la finestra de la cuina; de manera que, sense escarrassar-se molt, podia esbrinar el que passava a dintre. El jutge hi era amb un aire de parroquià antic, autoritzat a servir-se ell mateix. Duia una enorme llesca de pa a la mà esquerra, i un ganivet de la *marca de l'ham* a la dreta. Amb el dit xic fent de garfi, pescava la nansa de les grans tapadores de llauna, i estudiava atentament el contingut de les cassoles, ensumant el baf dels requisits. I el veié enastar una cuixa d'ànec ensafranada, posar-la damunt del pa, i, de seguida, pessigollejar el sota-aixella de la mestressa, qui, insensible al fred, reganyava un garrot de braços i unes sacsoneres de colzes capaces de pervertir un sant. Unes tals franqueses, en un tal establiment, ja eren, per elles soles, una indiscutible garantia. Aquell home podia ser molt bé el que se'n diu un personatge.

L'EGUA ÉS PRESENTADA A LA FAMÍLIA DEL JUTGE.

Fosquejava quan arribaren al mas: una gran casa de pagès amb porta adovellada, dues finestres ogivals i rellotge de sol.

La cort de l'egua era a dintre, a peu pla, al costat de l'entrada, sota mateix de la cambra de l'amo, enfront de la cuina: estatge distingit, que la separava del proletariat de les bèsties d'engreix i de treball. Bous, mules, ovelles, cabres, porcs, truges i aviram romanien, en una promiscuïtat horrenda, en un edifici anex.

En oir repicar les ferradures sobre l'enllosat de l'entrada, varen comparèixer quatre dones com quatre poms de flors. Eren la muller de l'amo i tres filles: na Cisa, na Mercè i na Gracieta. Totes quatre estaven

roges i massisses, i sobretot les noies, vestien a estil de vila, amb certa petulància de riques per merèixer.

Al primer envit les dones varen fer-se enrera, obrint pas a la poltra, que rebufava i treia fum pels narius. L'amo, però, somrigué, i començà a estirar el plomall de crin que penjava al mig del front de l'egua, a rautar-li el morro, a netejar-la i a tocar-li les mamelles.

Llavors, na Cisa, na Mercè i na Gracieta acaronaren l'animal amb un desfici apassionat de col·legiales sàfiques.

La poltra, excitada per aquells palpaments, per aquella pluja d'insospitades manyagues, sacsejà el cuiro amb voluptuositat, deixant anar un dolç i enigmàtic sainet.

El jutge, home entès en temperaments de bèsties, estudià aquella nerviositat detingudament, sentenciant que dintre un mes admetria cavall i esdevindria fecunda.

MÉS SATISFACCIONS.

La cort de l'egua era neta i, en tot el que es veia, s'hi notava l'escrupulositat burgesa, auguri de bon menjar i bon beure. La menjadora de llates i barrons de carolina, i l'estable de roure, i les parets desenterenyinades, i el sòl amb palla nova, indicaven que se la rebia amorosament, amb tots els honors.

Era indubtable que havia entrat en una casa d'hisendats, on la vida seria fàcil i el treball lleuger.

Pàssà una mesada. No us podria pas dir quin de tots dos estava més cofoi: si l'amo de la poltra, o la poltra de l'amo. La bèstia havia format un alt concepte d'aquell pagès que li servia el pinso amb les seves pròpies mans i que, àdhuc a la nit, la vigilava per una trapa oberta en el trespòl, a través de la volta.

Li havia comprat una serreta nova, una sella abacial que recobria amb una pell de moltó, i unes alforges de vellut; i no la feia llaurar ni rodar la sínia, ni batre, ni tirar el carro.

A la primavera, amb la rebrollada de les sangs, l'ociositat i la bona teca, l'egua s'enjogassà poc o molt. Perfectament: això es curava *menant-la a cavall*: ja era de preveure.

Li posaren una manta als lloms, i (oh, el mirament per les seves entranyes somogudes!) l'amo es disposà a guiar-la a peu, mudat com per a una festa. L'acomiadaren les noies, i l'haurien guarnida el mateix que una núvia si no hi hagués intervingut severament el pare.

A la vesprada, na Cisa, na Mercè i na Gracieta esperaven, assegudes a l'era, el retorn de l'egua. En veure-la arribar, lenta i lassa, pujant el camí de la masia, es redreçaren anhelants i encuriosides. A les tres verges, recloses en aquella casa, en mig de la bravada de fortitud de la terra i del bestiar, el pròleg d'una maternitat qualsevulla les interessava i pertorbava.

Amb l'esguard inquisidor, varen resseguir l'egua des dels ulls a les illades, estranyant-se de trobar-la tal com havia partit, sense un relleix del seu sacrifici i del seu goig.

¡Oh, quin tumulte espiritual, en adonar-se que era possible el secret i la hipocresia!

Després l'acaronaren amb una ardència tímida, així com a una amiga retornada de Montserrat en plena lluna de mel.

DE COM EL PORTAR SOVINT UN JUTGE A LES COSTELLES ARRIBA A FER CAPIR EL QUE PUGUI ÉSSER LA JUSTÍCIA.

L'egua anà familiaritzant-se amb la vida d'aquella família. Sense moure's de l'estable oïa les converses, i, sols girant el cap, llucava els anants i vinents i tot el que pogués succeir en aquella espaiosa entrada que feia la servitud de vestíbul, de menjador de mossos i criades, de dipòsit d'eines, i del que fos convenient a les diferents necessitats de l'amo, jutge, hisendat, terrasà, administrador de finques, cobrador de censals, usurer, polític, curandero i negociant. Per això allí es debatien qüestions greus i futeses indignes d'atenció, que l'egua escoltava sense voler. I allí tingué lleure, per primera vegada, de contemplar aquests subjectes anomenats civils, que ella considerava com una varietat estrofolària del gènere humà. Els civils entraven i sortien sovint en aquella masia; i, tan bon punt arribats, l'egua, admirada, plegava de menjar i, enlairant les orelles i revirant la testa, no els treia la vista del damunt. Na Cisa, na Mercè i na Gracieta no se'n sabien avenir, d'una dèria tal; si bé elles, sempre que tenien ocasió, no feien pas altrament que l'egua, atretes per la juvenesa dels braus agents de la justícia i per llur encís marcial.

Usualment, el jutge muntava l'egua per anar al poble cap de partit a exercir el seu altíssim ministeri: un viatge de tres quarts d'hora de camí planer entre rierals oratjosos i alzinars ombrius. L'egua, d'indubtables condicions intel·lectuals gens ni mica vulgars, arribà a comprendre el que hi havia d'honorífic en aquelles anades i vingudes, com abans havia comprès la significació, també honorífica, de les visites dels civils.

Així mateix, a força de tragar el jutge d'una banda a l'altra, d'oir-lo conversar sentenciosament, de participar dels saluts respectuosos que li dedicaven els pagesos, d'observar les bones rebudes que arreu li feien, de gaudir ella mateixa d'atencions poc usuals en fermes particulars i públiques, acabà per enorgullir-se de ser qui era, tocada d'una pregona admiració per son amo i senyor. Àdhuc arribà a capir la gran i formidable investidura sota la qual aplicava la llei, mentre ella, en el pati del jutjat municipal, amb el morralet al morro i la cingla fluixa, esperava el sentenciador.

A dalt, en l'únic estatge del rònc edifici, darrera la sutzeria del mosquer enclòs entre els vidres i la fusta d'un porticó barrat, expandint-se per l'altre a mig obrir, tronaven les discussions litigioses. A voltes arribaven a les seves oïdes les condormidores lectures del secretari, les rèpliques zitzaguejants dels procuradors, el fil de veu d'un testimoni fals, el sermonejar lent, descolorit, hipòcrita d'un *home bo*, el plany divagador d'una dona acusada, i, a intervals, la parla grossa, rotunda, invicta del petit Salomó, son cavaller.

Oh! ¡aquella veu era un prodigi de gravetat i ressonància! Sense esforçar-la gaire, dominava les altres, car tenia el poder de despertar les vibracions de les coses pregones; i us la sentieu repercutir a les plantes dels peus com una trontollada sísmica. Irrespectuosament, algú, intentant explicar aquesta sonoritat desmesurada, començà a fer córrer la brama que el jutge s'havia engolit un corn.

L'egua solia presenciar la davallada de reus, testimonis, perits, advocats assessors de secà, guardaterres, i tota mena de gents interessades en aquells afers. Formaven dues colles: la dels que estaven segurs de guanyar, i la dels que tenien la fonamentada sospita de perdre. Aquests compareixien primer mústics, amb el seny tèrbol de sant horror a la injustícia, amb una mena de vel cendrós als ulls, amb les mans creuades

sobre el ventre (discreta actitud dels que fluctuen entre la resignació i la revolta), silencis darrera el procurador, els dits del qual encara s'obiraven enclosos entre les planes del codi, si és o no és crispats, com els del malaventurat caçaire de guineus en l'instant precís de desparar-se-li el braó que destinava a la faïna.

Els altres baixaven bulliciosos, insultadors, acompanyats del jutge, qui deixava a dalt, sota la litografia del Sant Crist de Velàzquez, damunt la polsosa *luda* de l'escriptori, tota mena de hieràtiques actituds. En aquestes ocasions, quan dins la llei trobava maneres de donar la raó als seus amics o comparses en política, sense vexar massa els contrincants, es tornava campetxano. Discutia procediments; criticava sentències, ni que fossin del Tribunal Suprem; es mofava dels jurisconsults amb títol, de les pretensions del seu superior, el jutge de primera instància; esbroncava el conseller, adversari del seu protegit, ja en plena fugida: tot era mal agafat, mal portat i mal sostingut: la seva egua ho faria millor. L'egua, present, s'estarrufava, endevinant l'elogi en el gest de l'amo; el secretari assentia, i els oients admiraven.

El secretari era un sergent retirat de l'exèrcit. Havia fet la guerra de Cuba, i l'esporguïen els gossos folls, contra les possibles escomeses dels quals anava armat d'un bastó d'espasí.

Tenia un cabell molt espès, les celles juntes i grosseres, la barba llarga, plana, massissa; un bloc de pel quadrangular que li penjava del mentó i campanejava damunt la pitrera marcant el ritme de les paraules. Aquella testa, en conjunt, era xocant per la seva serietat inexpressiva. L'hauríeu confosa amb aquests caps de fusta de pim-pam-pum, excitadors de tírries, a qui tothom apunta i que tothom encerta, que reben fins les pilotes destinades al veí; tan bon punt drets, tan bon punt estenallats.

I certament que, de totes les malvestats i artimanyes del jutge de pau, atribuïdes o veritables, se n'emportava la culpa el dolç sergent: servia de parallamps al seu superior.

I no obstant, ell hauria pogut dir quelcom ben fonamentat referent a l'inexplicable motiu de perdre's les causes defensades pels homes de carrera i guanyar-se les altres dirigides per advocats margeners.

Els comiats, els judicis de faltes, les reclamacions de salaris, executius de menor quantia, i el que fos, es substanciaven per endavant, damunt la cort de l'egua, en llargues rumiades nocturnes, en la intimitat del coixí jurídic. I era natural que el que es sabia guanyador no fes pas despeses endebades enviant a cercar un lletrat a vila.

No sempre s'hauria pogut acusar de parcialitat el bon jutge. En aquest cas sortós, el litigi moria en un arreglo, «cosa prudent i econòmica» No hi havia vençuts ni vencedors: el que hi havia era una espantosa degollada de pollastres a l'hostal.

Ah! aquell jutge de pau mai era tan just ni tant de pau com en les ocasions en què no volent fer agravi a cap de les dues parts, es decidia a ordenar les esmentades hecatombes.

Els seus llavis molsuts, d'un color agitanat, en les juntures dels quals els excessos d'eloqüència deixaven una ratlla de xerigot fastigós, no sols eren gormands de les exquisideses del Dret civil, sinó també de la samfaina i del rostit, del pa blanc i del vi negre.

L'EGUA S'ESTRANYA DE TRES COSES.

De l'ètica particular del jutge, l'egua, naturalment, no en sabia mitja paraula. Tres coses, emperò, la induïen a cavil·lar un xic: el jutge no anava mai de nits; s'abstenia de passar per certs tocoms, encara que hagués de fer molta marrada; i trencava de camí en obirar una dona jove, vestida de dol, de posat trist i ulls fulgurants.

Hi havia un altre fet que tampoc se l'explicava, l'egua. Un matí la guardia civil havia entrat, segons costum, a casa el jutge, duent, lligat com un Crist, un brau minyó quasi adolescent. El jutge, així que el veié, es posà engallat. Féu cridar el Triadó i el Roquet, dos jornalers que cavaven blat de moro en unes feixes més enllaníc del porxo, i els encarà amb el pres. Aquest se'ls mirava de fit a fit, i el jutge feia igualment. Els jornalers, per no mirar ni l'un ni l'altre, capjups, desencastaven la terra de les espardenyes arronçant el peu i sacsejant-les de punta contra el llindar de l'entrada. Indubtablement esperaven una pregunta enutjosa. El seu amo la formulà amb aquell to despòtic usat sempre que volia coaccionar els testimonis; i ells la respongueren alhora, amb un -Sí, senyor- sec i contundent de comparsa, sense alzar els ulls ni deixar de sacsejar les espardenyes.

El jutge, els civils i el minyó eixiren a l'era. Després d'una breu conferència, partiren junts. El jove caminava al davant, roig com un perdigot. El Triador i el Roquet se'n tornaren a cavar blat de moro, i la casa del jutge restà silenciosa, basardosament silenciosa.

En tot el sant dia l'egua no va veure ni na Cisa, ni na Mercè, ni na Gracieta. Sols la muller del jutge traspassava per l'espaiosa entrada feinejant i sospirant, entre el mosquer brunzidor.

A la nit, el jutge comparegué, es ficà a l'estable, donà d'esma un copet a l'anca de l'egua, li estoveí el jaç trasbalsant la palla a cops de peus, li'n posà un braçat a la menjadora, forfollà uns mots incomprensibles, eixint malhumorat, i altra volta sobrevingué aquell silenci dramàtic.

L'endemà, de bona hora, l'egua portava na Mercè camí de Sils. Abans, dintre el casal, en alguna cambra alta, havia esclatat una ploradissa formidable; una d'aquestes ploradisses femenívoles sorolloses, complicades i estridents.

El jutge, que feia de mosso de peu, no pronuncià un sol mot en tota la llargària del trajecte.

Na Mercé gravitava en el costellam de l'egua com un sac de farina, talment atùida i insensible. Arribaren a l'estació: hagueren d'esperar el tren una mitja horassa.

L'egua, estacada en el rastell de la via, tingué un gros èxit. Mossos i sagals, tartaners i negociants comentaven la seva estampa i el seu preu, mirant-la i remirant-la.

Després, així que el jutge hagué embarcat na Mercè i una monja que l'havia anada a recollir, ja trotant pel camí ral, l'egua seguia rebent més homenatges.

El cas era que tots els admiradors s'aturaven palplantant-se al peu de la cuneta i, com si s'haguessin conjurat, llançaven, en passar, un mateix crit per fer avinent una mateixa cosa.

-Gorgals, oidà! la tens prenys!

I el jutge, encaparrat amb el seu drama íntim, pensant només en aquella filla que acabava d'acomiar a l'estació, s'ho prenia malament, com una sarcàstica referència.

QUI ERA EN BÓTA.

En Bóta, més que un trist hortolanet del poble, més que un pobre dimoni que no tenia un pa a la post, era l'enemic acèrrim d'en Gorgals, el jutge.

El seu ofici era el pledejar amb ell, esbatussar-s'hi seguidament, aprofitant totes les conjuntures. S'atribuïa una missió venjadora, i estava disposat a morir-se de gana a truc de retopar una sola vegada la infal·libilitat jurídica del terrible victimari. Se les havia amb tots els amics i protegits d'en Gorgals, amb raó o sense. Després s'apel·lava de les sentències del jutge només pel gust de fer-li regruar la victòria, sabent que li carregarien les costes. I avui la vinya, demà el campot, demà passat la mula i l'altre la casota, havia finit per ofrenar-ho tot a la voracitat dels curials, la «murrialla de vila», com deia ell. Els lots de la seva petita hisenda li feien la servitud de projectils, i en aquesta estima els tenia. Si li recaven en perdre'ls, era perquè no en tenia prou pel coratge que l'arborava. I, com els cartutxos un soldat, en el fort d'una batalla no s'abstenia pas d'engegar-los per consideracions econòmiques.

Mes es tractava d'un adversari sòtil, qui, el mateix que certs fantasmes, s'engolia els trets, i, en, lloc d'occir-lo, l'engreixaven. En canvi a en Bóta els trets li eixien per la culata. En Bóta era un de tants advocats de secà que no saben de lletra; i el sapastre del jutge de pau, en tractant-se d'ell, finí per estalviar notificacions al secretari i passos a l'agutzil.

Dos testimonis de la confiança de Gorgals firmaven per en Bóta, i en Bóta restava ignorant de tot el que *legalment* li comunicava en Gorgals.

I cantin papers i mentin barbes.

Així es donà el cas que en Bóta plantà, conreà, gemà i enasprà unes tomaqueres en un hortet que ja no era d'ell, venut dos mesos abans judicialment; i no cal anomenar el personatge que es cruspí els tomàquets.

Per això en Bóta es trobà insolvent amb certa joia. La idea de frustrar la terrible gasiveria d'en Gorgals, l'engrescava.

A desgrat de tots els fracassos, era un pou inexhaurible d'optimisme. Coneixia lleis imaginàries segons les quals li serien retornades les propietats venudes a l'encant, i es disposava a perdre-les, de bell nou, entusiàsticament.

I (el que són les coses!), en Bóta sols encertava en tractar de lladre al jutge de pau, i sols era discret quan, en dir-li això, feia per manera que hi haguessin testimonis.

En Bóta esdevenia perillós a certes hores i en certs dies, sobretot durant les tardes dominicals, després de fer malla. Llavors la seva vèrbola adquiria una convicció i una lògica especial. Bescantava en Gorgals retraient-li històries velles, citant fets i malifetes duts a terme amb refinada perversitat, àdhuc amb individus de la seva pròpia família. ¡En volguéssiu d'homes honrats que purgaven en la presó una paraulada dirigida al jutge, de viudes i menors espoliats, de gent tirada a la misèria, de trames i despotismes, d'hipocresies i prevaricacions audacioses!

L'atzar, més sovint del que hauria desitjat en Gorgals, els posava a curta distància. En Bóta, en atalaiar el jutge, s'enfutismava com una salvatgina acorralada. En públic en Bóta es limitava a vocalitzar amb sordina la seva cançó horripilant. El jutge, però, l'entenia sols en veure el moviment dels llavis i la

contracció dels punys. Si es topaven a camp ras, en Bóta començava a escriuassari-li coses per l'estil: - ¡Ah, mala negada de murriot! ¡Espera't, que t'arreglaré els comptes! On vas a rampinyar? ¿Què has fet de la teva filla? En quin hospici has ficat el teu nét? O potser l'hagis donat a les truges! I, els diners de la teva cunyada ¿amb quina murranga te'ls has polits?

Arribava fins al morro de l'egua encirat, furient, espantós. -Et dic lladre!... sents? ¡et dic lladre! lladre!!... Apa, fica'm a la presó! ¿No ho feres amb el pobre fadrí extern de can Barrot? Botxí!

En Bóta era vell i magristó, mes ple d'agilitat agressiva. Brandava els punys, i feia molinets amb els seus braços llargs i durs, brunzents com unes batolles. I les paraules eixien de la seva boca, desdentegada i verinosa, amb un tumultuós espetegar de roba molla. El jutge es limitava a dir-li: -Feu el vostre camí; feu el vostre camí...- Però l'egua, espaordida pel gesticular d'aquell energumen, sentia com els talons d'en Gorgals li tustaven les illades i com tot ell tremolava.

L'ASSASSINAT.

L'egua va pollinar, assistida pel manescal més entès de la comarca. Les angoixes de la maternitat i la gelosia del pollinet varen esborrar-li el record desagradable d'en Bóta, a qui ella, admiradora incondicional del seu amo, hauria tapat la boca amb un raig de guitxes.

En una casa com la d'en Gorgals, un fet d'aquesta mena té prou lloc per a ser celebrat. Per això na Gracieta ho escrigué a na Cisa, dipositada judicialment a instàncies d'un famós procurador representant de l'hereu Pous, un molineret que no molia gaire.

L'estrella del jutge començava a eclipsar-se. En el poble no s'enraonava d'altra cosa que del contratemps de l'infal·lible Gorgals. Com tres i dos fan cinc, hagué d'amollar la noia. Era el primer cop que un home de lleis vilatà li posava les peres a quarto. Havia trobat, a la fi, sabates de son peu, i això feia posar greix als seus enemics. En Bóta estava radiant. ¡I ara, que procurés per l'altra!

Na Gracieta també tenia el seu tripijoc amb un galant foraster, ben plantat i fatxendós, inacceptable però, ateses les exorbitants pretensions d'aquell pare repatani.

Oh! les tres filles del jutge, isolades en aquella masia, sense esbarjo ni tracte de cap mena, regimentadas a la vella usança, s'enamoraven d'un papalló.

El tedi de veure com el gall empaitava les gallines i el boc les cabres; com s'emmenaven la vaca a bou i la truja a marrà, i com el pastor tirava escarrotxes de síndria a la pastora; neguitejava llur juvenesa, fent-los desitjar la dolça inquietud d'un encontre casual, d'una breu conversa clandestina, amb un galant mudat, de gorra de seda i corbata virolada.

Cada tarda, del melonar a l'horta, de l'horta a la font, davallaven al rieral somogudes per un delit aventurer. Allí s'enjogassaven elles amb elles, esdevenint escarafalloses en atalaiar algú molt més si es tractava de jovencells. Els del poble i de la vila, així que conegueren l'engranall, anaven a fer-los pampallugues jorn per altre. Sobtar-les enfilades en el cirerer, o abastant mores en les bardisses, esgarriades entre vidielles i ridortes, en mig de les exuberàncies de la verneda afrodisíaca, plena d'olors i de cantúries, no podia ser més engrescador. En ocasions les perseguien un poc bàrbarament; altres vegades amb certa mònita, atemperant les impulsions faunesques a la possibilitat d'aconseguir alhora llur

dot i llur formosura.

Per a major encís, el pare d'aquelles nimfes tenia fama de terrible: un veritable drac mitològic, que mai era a casa.

En Bóta, moralista i psicòleg a la seva manera, havia augurat una mala fi a les noies d'en Gorgals.

Això, més que res, li féu perdre l'horta; i no li féu perdre el cap perquè el jutge era coquí i no disposava de més arma que la llei, i la llei no concedia pas facilitats per a dur a la força els que llengüegen. ¡Prou se'n planyia en Gorgals!

Però, a les primeres eleccions de diputats, el jutge es basquejà a fi que empresonessin en Bóta.

En Bóta era un d'aquests homes puritans que, en ficar-los a la presó, ja mai més són altres. Es cregué deshonorat per tota la vida, i no gosava presentar-se amb el cap alt davant la gent. Quasi d'amagatotis anava a beure el seu gotet de vi, que no l'eixorivia poc ni molt. I l'hauríeu vist romandre en un recó de la taverna, mut, capficat i llòbrec, com un mussol que tem la claredat del dia.

En aquestes arribà la Mare de Déu d'Agost. Era la festa petita de la vila, i a la tarda es sardanejava de valent.

En el cafè de la plaça, el jutge feia la manilla. Anava de company amb el secretari, contra el fiscal i el metge.

Dues cases més avall hi havia l'acreditada taverna d'en Roig. Estava plena de gom a gom de bosquerols i menestrals. En Bóta hi era assegut en un sac de llobins, decaigut i pensívol. Els anants i vinents li pasaven a frec de cames, llançant crits eixordadors, roigs i suats, amb la barretina al clatell, el tupè enrinxolat sobre les celles, i el caliquenyo als llavis. Alguns li pegaven esquenades tot passant, tocant-li el botet a fi que cantés. -I dôs, ¿Bóta, quan farem la tossa a en Gorgals?

En Bóta els dirigia una mirada breu i punyent. Després, amb la mà, insinuava un gest solemniàl, que volia significar: -Tingueu calma: deixeu-me fer, que no les portarà pas totes a molí!

A fora, entre la bavor de la tarda quieta, sense una alenada de ventijol, els dansaires, embornats de pols, puntejaven al so de les tenores encarades al cel el mateix que una bateria de trabucs.

L'egua del jutge de pau, a l'estable d'en Pujató (un trapella íntim d'en Gorgals alcalde i caporal de sometents), sola amb les gallines i borinots, experimentava així com una mena d'enyorança greu i fatídica per son pollí.

La llum minvava, i, a través del finestró enteranyinat, era obirador el cimal d'un canyer atapeït de pardals que es disputaven el joc sorollosament.

La porta de la cort fou oberta d'una empenta, i el jutge entrà. La moixaina de consuetud, el copet a les anques, una fregatella als garrons amb un grapat de jaç, una estirada a la cingla; i ja, amb la serreta al morro, de pas en pas, l'egua travessà la vila estalonant l'amo.

En ser a la plaça, el jutge feia sonar la seva veu de botzina per no atropellar els balladors ni els escamots de vailets que els entrebancaven.

En front de la taverna d'en Roig un pagès va atansar-se al jutge.

-Gorgals, o Gorgals! ¿voleu escoltar dues paraules?

El jutge, posant la mà al morro de l'egua, va aturar-se en sec. El pagès desitjava parlar-li d'un negoci urgent.

En Gorgals comprengué que no era al mig de la plaça on calia enraonar de certes coses. Reculà unes passes i, fent l'egua a l'anella de la porta del cafè, se n'entrà cap dins seguit de l'altre.

L'egua es frisava en aquella espera. La ferum de carnassa de moltó sofregida que expandia la taverna d'en Roig la molestava. Les mosques turmentoses com mai, li clavaven el fibló; i ella, pernejant, havia començat a malmenar alguna criatura. Darrera seu una collada de nois i noies armaven gran brogit tabolejant i pegant-se esquenades.

En això, en mig les naixents cabòries d'egua despacientada, oí esclatar un mot ardent i terrible, que devia ser una blasfèmia, acompanyat d'un d'equests gemecs de destraler inseparables de tot esforç desesperat. A l'acte experimentà una punyida freda i dolorosa, vivament dolorosa, sota mateix del ventre. Fou tan irresistible allò, que, a desgrat de tractar-se d'una bèstia soferta i manyaga, pegà un bitzec de guitzes que de poc estavella els més propers.

Aviat es veié rodejada de curiosos que la miraven espalmats, les cares llargarudes i tràgiques. Percebia el sorollar d'un líquid que es vessava a raig, talment, com si algú, molt a prop d'ella, decantés l'aigua d'un cànir pel broc gros.

Una bravada de femta li pujava a la boca, una gran angoixa l'envaïa, obligant-la a panteixar, i un tel li tapava la visió. Flectà les cames (primerament les del darrera; després les del davant), i restà amb els narius dintre la pols. Cada esbufec n'aixecava un núvol, i cercà forces per enlairar el morro i respirar. Mes era endebades: sentia un pes colossal al cim de la testa; un vertigen tenebrós la feia giravoltar, aplanada al sòl. Li semblava, també, que la terra de la plaça se li fiqués gorja endins, absorbida per aquell bleixar d'agonia, emmotllant-se-li als pulmons, emplenant-li les entranyes d'un fangueig asfixiant, nauseabund, mortal.

Traslluí, encara, entre el brunzir de les orelles la veu de corn de son amo que s'apropava adalerat; però en aquell instant restà estenallada per a sempre més.

En Gorgals arribava convuls, verd, lamentable. Escridassà:

-Qui ha sigut? Qui ho ha vist?... ¡Atureu-lo! Socors a la justícia!...- I, exaltat, fregava la vara de jutge pels nassos dels badocs.

Ningú havia vist el criminal: el que veien era una ganivetada furiosa en la panxa de l'egua, un cop segur donat amb sanya i amb una eina descomunal i ben esmolada. El trau era escruixidor: partia la cingla dos travessos de dit, i gitava sang presa.

A l'entorn del jutge s'hi havien aplegat els seus partidaris, els seus subalterns i la parella de civils. Tots junts scrutaven la multitud amb ulls inquiets. Una gran majoria de bosquerols, tota la democràcia de la vila i algun terrassà espoliat, somreien i arronçaven les espatlles, però curant de no ser vistos.

La taverna d'En Roig era un desert: tots els parroquians havien eixit a veure la tragèdia.

Solament en Bóta romania impertèrrit, assegut en el sac de llobins, i pesava figues.

LA MASOVERA SE'N VA AL MERCAT.

El sol era ben alt quan la Francisca empenia el camí de la vila. Abans ha hagut de donar les sopes al menut, l'esmorzar al Zidro, la perolada als garrins, un braçat de meuca a les vaques i una untura d'oli de llangardaix al costellam del sogre, qui s'imaginava tenir una pulmonia. A més s'és clenxinada. Asseguda en una cadira mitjana, amb un tros d'espill que no espilla afermat a un esvoranc de la paret, un platic de llauna curull d'aigua a terra, i un pam de cordó negre i unes quantes agulles de ganxo a la falda, ha començat a passar-se l'escarpidor per la cabellera. Ha enllestit de seguida. A força d'aigua i estrebades s'és fet un monyo com el puny, i la seva testa xopa ha pres un aire eixerit de mostela.

Ara li manca agafar un parell de pollastres. Surt al pas de la porta bo i netejant l'escarpidor. Del cabell arrabassat en fa una troca que una alenada de migjorn li pren dels dits, enduent-se-la cap a l'era. El gat l'obira, s'agemoleix i l'aborda joganer, com si l'embull fos un ratolí.

L'aviram és a pasturar les cols del quintanot que enfronta la masia. La Francisca treu d'un sac una embostada d'ordi i comença a apel·lar l'aviram. Li ha fallat la primera investida, i tot l'estol escapa catasquejant i batent les ales. Comença aleshores una persecució furient. Un dels pollastres, acorralat contra el llenyer, ha caigut de bell antuvi a mans de la Francisca; l'altre gamba feixes avall com un mal esperit. Un cadellot que dormitava en el paller, entusiasmat d'aquella peripècia, empaita el fugitiu; mes la seva mestressa, desagraïda, li arruella un boscall. Per fi, el pollastre, sense bleix, amb el bec esbalellat d'acalorament, s'ajoca en una rasa, entre el fullam d'una carabassera. La Francisca els porta, un a cada mà, dient-los impropis; i ja dins de la masia, els encreua de potes, agarrotant-los amb la trinxa d'uns faldillots esparracats, una pura filagarsa que arrabassa amb les dents. Es muda el gipó, es posa unes mitges blaves, i es calça unes espardenyes, les gracioses espardenyes de vetes negres, que ella encreua i nua en la fermesa de son turmell d'heroïna rural.

Oh! la masovera és ben formada! Ha deixat entreveure, per l'escot de la seva camisa gruixuda de lli, un poc de morbidesa aristocràtica d'una impensada blancor, i el que emplena la mitja de cotó és pla bé d'una opulència formidable.

* * *

La Francisca emprèn pel camí dreturer. Gamba gentilment amb les faldilles arrebossades a la cintura, sostingudes darrera els malucs amb una agulla de cap, el cistell dels pollastres en el plec del braç esquerre, i un cabàs, amb dues dotzenes d'ous, pendiculant de l'altre. El vent de la marxa li encasta els enagos, ratllats de blanc i de vermell, a les cames musculades. Davalla un tros d'obac i bóta pels xaragalls com una daina. Després travessa un gatosar eixarreït. El sol l'amara. Ella el mira amb inquietud cloent les parpelles i enganyotejant les fesomies. Va perfilada de llum, la masovera; i és, aquella llum, una aurèola en la testa, on el capell, eixugant-se, esdevé rinxolat; és en la lleu pelussera de la galta, un endaurament; és, en les virolaines del mocador del coll, un llampegueix feréstec; és, en les crestes dels

gallarrots, un espurnejar de porpra i uns besllums tornassolats en els plomatges. Voreja uns camps on les patateres, abrusades, comencen a mustigar-se, i els blats de moro a plegar les mans. Sota una figuera esponerosa hi ha un barracó de ginesteres, entre les clarianes del qual s'endevina una forma humana. La masovera acota el cap i es mossega els llavis per no esclafir la rialla. Sap pla bé de què riu, la masovera. Allí aguaita els oriols el fill de l'amo, un hereu que es refà de la vida crapulosa de ciutat, que sojorna en la masoveria gran i qui coneix una mica massa. El recorda assegut en l'herbei de la riera, barbotegant-li grolleries, mentre ella, espitregada, nua de brassos i de cames, agenollada en el rentador, flectida de cintura, esbandia la robeta del menut.

Dins les ginesteres ha sonat una mena de rumflet d'enzelament, i el jove, mostrant el bust, ha fet acció d'escometre-la. Ella ha aconseguit dissimular, i, un cop d'esquena a l'aguait, ha rigut de bona gana. -Tira peixet! ¡bona la faria, la cacera, el poca pena!- L'idea de restar en aquella ombra en companyia del senyoret emmelador, en lloc d'anarse'n a passar camí amb aquella calda, no ha pas deixat de fer-li gràcia. Per un breu instant ha estat temptada (horrible cosa!) de fer son mercat sota la figuera, adinerar allí mateix aquelles dues dotzenes d'ous i aquell parell de pollastres, i no passar més endavant. La imatge del Zidro regalimant de suor al bell cim de la serra, arrabassant artigues a cops de magall, l'ha emplenada de remordiments i li ha trencat els alegrois.

Més en l'aire ha creuat una vinya, ha muntat per uns sacosteigs i ha fet via per un planell alterós. Pel corriol, onejant entre un negre estepar ensementat de pinetells, no hi transitava ànima viventa. Era ella la més tardana. Això li havia fet oblidar el caçaire d'oriols, i es donà a pensar en els diners que tornaria a casa, deduint-ne el valor de les compres: una quarta d'oli, una penca de bacallà per als batedors, una llonza de moltó per al sogre empioicat i una rosquilla per a l'infant.

El que pujaria més diners seria l'oli. Pensant en l'oli fa un ensurt i resta aturada en el viarany. Maleït-siga la seva memòria! ¡Havia oblidat el setrill! I bé, i alguna bona ànima li faria fermança d'una ampolla!

El sol cau aplomat i munta del bosc una vibració de fornal. La Francisca agafa un brot de romeguera tendra i se'l posa a la boca. Per fer això ha hagut de deixar el cabàs dels ous a terra, arran de bosc, i ja (valgan's Déu!; no vindrà pas d'un minut!) tant se valia que es descarregués dels pollastres.

Ça com llà, els braços se li havien enrampat i duia una espadenya desfermada. S'és encabida a l'ombra d'un suro, i allí es revé, mentre deslliga el mocador del coll i se'l posa al cap molt fluix i ben endavant dels ulls, a la faisó d'una tenda de carro. Un delitós oratge de mar la refresca; el suor se li enfredoreix a la nuca i a la pitrera. Els pollastres estiren el coll per heure les formigues del terror. Cal tornar-hí: resta una curta estricada per a arribar a les envistes de la vila. Abans, la masovera ha pegat una ullada a l'entorn, i, segura que no s'atansa ningú, s'aclofa dins les mates abombant els enagos. En les branques del suro una cigala canta, i, en la brosta, un pregadéu de rostolls se li és encarat, contemplant-la immòbil, amb una devoció absurda, avergonyidora: talment l'hereu de l'amo.

* * *

La marinada ratxeja encoratjadora per aquell cimàl. S'obiren pobles, rierals, selves i conreus, i el cor s'eixampla. En els ulls fulgurants dels pollastres hi ha l'èxtasi dels viatgers d'un *sleeping-car*, i el paisatge roda lentament a l'entorn de la pagesa, que s'els emmena vers un nou món, atzarós.

De sobte han davallat una cinglera de gresa lliscosa. Al fons s'ou el remoreig de l'aigua i el repipiejar dels merlots, que esvoleteguen en els llentiscles. La masovera traspassa gentilment un tauló de vern

llançat sobre un aiguamoll. Innombrables granotes salten de l'herbei a les aigüerulles amb un violent xipollejar de pedregada, mentre la fusta branda fent esquitxar el llot en un flexible vaivé de trampolí. S'és acabat el penar. Les parets blanques de la vila i els teulats de majòlica lluen a través de les clarianes del rieral frondós. Traspua la joia viva i fressosa del mercat en la reverberació de la llum i en la polsina del camí ral, d'on arriba el sotraqueig de tartanes, carros i carretes. Abans d'arribar als horts, la Francisca, ha desarrebossat ses faldilles, desenvilordat les espadenyes i sacsejat els enagos. Passa molt digna i molt tivada davant dels pollaires, que criden endebades. Saluda el ferrer, qui trempa una rella en el lllindar de la ferreria, i es fica a cal notari. Dintre el cancell, així que ha engrapat el picador, es repensa, titubeja: és molt regatera, la senyora. Segueix carrer avall.

Força pagesos retornen del firal: qui duent un cabrit a braç, com una criatura de bolquers; qui estirant la ferma d'un vedell, que s'emperna en la pols i branda la testa, desesperat de la seva orfanesa; qui tocant un escamot de xais entontits, divagadors i magres; qui fent dringar les glans als nassos d'una truja; qui empaitant un nodrís esquerp, estúpid, que fuig per fugir, sense saber a on, i es fica pels portals i escaletes, i s'esmuny per sota les rodes, fins que es topa amb qualsevulla benefactor que l'engrapa ferm per una orella, i el subjecta, mentre ell en protesta amb una estridència de grinyols agudíssims, que us esquerden les orelles.

Passen també vaques tristes, gambant de mala gana, mugint l'enyor de llurs vedells; homes atuïts sota un sac de tres quartans; dones carregades de cistells buits; mulats que tiren guitzes; sagals amb unes morralles escadusseres a les mans; vells amb una fanga, llossada de bell nou, al muscle; bosquerols amb els sarrons proveïts a l'esquena; vailets pinturers que apallissen el bestiar, i donzelles que riuen menjant pa blanc.

La masovera va fruint d'aquesta animació i bullici amb la cara de pasqües. S'és introduïda en una portalada senyorial. Ha empès una mampara que ostenta una placa del Sagrat Cor i un lletreret d'esmalt, i s'és trobada en un rebedor penombrós on mandrejava un perdiguer. El propi doctor Massa, home infal·lible sempre que pronostica una defunció, ha fet la compra, li ha dit *guapa* i li ha posat tretze pessetes cabals en el palmell de la mà. Després la Francisca ha vagat la estoneta pels carrers de la vila, optimista i encantada. Ha vist un *papadineru* que venia un te contra l'estrenyiment i l'espatladura; un soldat de *quota* amb el casquet de gairell i les polaines molt cenyides; la dida del diputat i una senyoreta de la colònia. Del vestit de les dues n'ha passat inventari per descriure'l al Zidro i riure'n junts.

A la plaça gairebé no hi restaven pagesos. Molta palla per terra i els bancs en desordre. Una vella escardalenca romania amb una oca a la falda, un hortolà es recolzava en una rima de planter de cols tardanes; una matrona grassa, enorme, peixava uns aneguets amb fulles d'ensiam; i sota una vela, escampats arreu, uns quants revenedors de fruita i d'esquivamosques de paper esperaven els qui no venien.

Eren dotze hores quan la masovera s'ha deixat caure a l'hostal a menjar un platet d'escudella. El menjador de l'hostal bullia de parroquians. Les marxandes d'aviram deien coses escandaloses a bells crits, i els negociants de bestiar les pessigaven per sota la taula. Els camperols intentaven ficar-se en la bullanga amb molt poc èxit, i demanaven borreguets i ametlles torrades amb vociferacions autoritàries. El vi tacava les estovalles, ensemantades de desferres, de sucs i de cendra de les cigarretes i les pipes.

La Francisca s'és encabida a la cuina, i en un dient de parenostre, asseguda en un escambell, s'ha menjat la seva racció d'escudella, xarrupant el brou. Ha posat quinze cèntims a la butxaca de l'hostalera, qui ni lleure ha tingut de pendre'ls; ha begut una tirada de vi, oferiment d'un carboner amic del Zidro, i ha partit.

De retorn, els viaranyys eren animats per corrues de bosquerols. La masovera ha caminat una mitja hora acomboiada amb la cosina del Zidro, casada a Castanyet, i dues altres dones. Tot fent camí, han parlat del mal de melsa de les ovelles, del xarampió de les criatures, de la puja del petroli, del plaga del moliner que intentava emmellar una pubilla, i del sermó del vicari.

Després, la Francisca ha marxat sola. Sentia, però, la garola dels qui li anaven endavant i dels qui li anaven al darrera. Una gran boirada tapava el sol, i una bavor humida feia més penosa l'ascensió de la cinglera. La Francisca ha sentit defalliment: l'escudella de l'hostal devia ser aigua beneita. Preveient una cosa tal, ella havia encabit en el cabàs dels ous un crostó de pa negre; mes el mitjorn i la soleiada l'havien ressecat el mateix que una pedra tosca, i no es deixava pas esbocinar. Perdent una mica de camí, la masovera ha fet cap a la font de can Montràs. Era aquell un tocom plasent cobert de castanyers, rodejat de falgueres, on llauraven els llimacs, dansaven els espiadimonis i brunzien les moscardes. Una impressió desagradable de solitud l'ha sorpresa en aquell paratge.

En l'aigua de l'escorrall, en el bassiot sota el rajolí del tarut de canya, el pa de la Francisca es remullava a pleret a pleret, quan, sobtadament, s'és presentat en Merla. En Merla era una mena de filisteu, d'ofici serrador, tarambana i enamoradís. De bella arribada, assedegat com un ca, s'és abocat al viot, babejant el crostó de la masovera. Ella, en adonar-se'n, l'empeny indignada, però costa tant de moure aquell tros de bèstia com de moure la roca de Montcorb. Amb el pa a les mans i engolint-se'l entre queixalades i xarrups, la Francisca ha reprès el camí. En Merla l'ha seguida. En Merla, en el pujants, flectint la cintura, quasi de quatre grapes, procurava llucar com més millor d'aquell garrot de cames, cadenciosament àgils, botides per l'esforç del peu arrapat a la gresa dels viaranyys, dins l'afrodisíac campaneig dels enagos. Mostrava les dents fortes i blanquíssimes, aixecant el llavi superior a la faisó d'un ase enzelat absorbint l'efluvi d'una egua. Intentava conversar, dir platxèries, per justificar el seu riure obscè; mes la pagesa sols parava ment a apressar-se. La imaginació li volava enllà, cap al seu menut, deixat en l'orfanesa de la marona tantes hores.

El sol descendia entre parracs de boires, feixuc i roig, amarant el bosc d'una llum infernal. No es movia una fulla, no piulava un ocell, no sonava una veu en l'estepar. Les mates exhalaven una fetor agrosa, i l'ambient oprimia els pulmons com el d'una alcova inoratjada.

-Xica! o Xica!... Jo em moro!

Què redimoni devia tenir, aquell animalàs! rumiava la Francisca. Però la veu refermava al seu darrera rogallosa, insistent, amb un ofec d'agonia:

-Xica! o Xica!... Jo m'abruso!

I, a penes ha fet intenció de girar-se, s'ha sentit profanada per una manassa folla, brutal, cobejosa.

La Francisca, amb tota l'embranchida del seu bras, ha aixecat el cistell dels pollastres: ben alt i ben empunyegat, l'ha rebotit contra la cara del serrador, restant enclavada al mig del camí amb un panteix agressiu de lleona. Els caires vius de les canyes han esvorancat el pòmul del filisteu. Transpua una sang negrosa, espessa, bovina i roent, que goteja en la sorra del viarany i forma uns grumolls com unes maduixes.

L'aventura ha finit. En Merla rauta en les arrels d'un suro, en la cavorca d'un banyarricard, i es cobreix la nafra de serradures enteranyinades. Encara riu.

* * *

La masovera arriba a la masia ben amarada i lassa. Porta el mocador del cap desfermat, amb els becs penjant i la cabellera esbullada, el giponet desclòs i una mitja al garró. Es fica amatent dins, pressentint no sap què, i troba el Zidro ombrívol.

-Reïra, quina estada!

Ella pregunta pel *naparró*. El *naparró* ha caigut a la bassa pescant capgrossos. És al bressol, pàl·lid com un lliri, inert i sòpit. L'avi asmàtic el bressa sorrut i cellajunt. La masovera tracta de deixondir el seu fillet. L'acarona, el cobreix de besades, mostrant-li la rosquilla, que ella duia del mercat amb tanta il·lusió, imaginant-se que la rebria amb alegrois i ballmanetes. El nen esguarda la l·laminadura un instant, de rellisquentes; la pren sense delit i la reté amb indiferència.

S'ofega la masovera. Surt a fora. Dalt d'un penyalar ingent es perfila, contra claror, la miraculosa ermita, ajut i consol de tota aquella rogalia. Dubta: pensa que ha pecat d'intenció i ha fet pecar de paraula i obra. Recorda el fantasial adúlter amb el caçaire d'oriols, la discreta i poruga deshonestitat del doctor, la bestiota agressiva d'En Merla...

I si aquella mala encontrada del petit fos un càstig!... Ajunta les mans i clava pietosament els ulls en el santuari del penyalar.

-Reina Santa d'Argimont! ¡volgueu ser clement! goriu-me el fillet!
¡Jo us faig ofrena d'un ciri de nou pessetes i tres sous!

Eren els guanys de la diada: just la resta del mercat.

EL CERDÀ.

Tot estava a punt: la canana, plena de municions; el sarró proveït; les sabates de campanya greixades; l'escopeta, desenfundada; i les polaines, terra enllà, esperant les meves incansables pantorrilles.

Mancava una hora i mitja per a partir el tren: un segle i mig d'impaciència. El dia era brúfol, tristíssim: un d'aquests dies d'hivern en que vos sembla que el sol s'hagi encallat darrera les muntanyes, i que faci anys que no l'heu vist, i que trigareu anys a tornar-lo a veure.

En això trucaren a la porta. Arribà un missatger amb la nova que calia suspendre la cacera projectada: «allà dalt hi nevava des de la nit abans».

El missatger duia un gran paraigua encara moll de la neu fosa, i en la revinguda sola dels esclops diverses capes de terra: terra roja del camp, argila groga dels sacosteis, llecor grisa de les fondalades, i arena encastada dels rierals. Demés, analitzant detingudament la rebava d'aquell pa de fang enganxadís, hi hauríeu trobat brins de pinassa, fulles de roure i alguna grana de ginebró.

Podia seguir, per aquelles mostres, tots els passos del bosquerol des que va eixir de casa seva fins a encabir-se en l'hòrrid vagó de tercera: endevinava els paratges per on havia trascamat, els veia i els anomenava interiorment, i feien bullir la meua sang de caçador de vint anys, prometent-me gaudis i sorpreses a dojo. La neu! ¡la neu il·lusòria! la neu pròdiga en ocells transhumants! neu verge, on tots els rastres són seguidors! ¡la pintoresca, que tot ho perfila d'ensomni, i fa amar el foc de la llar i la intimitat de les cabanes, i aviva el delit i desperta la gana!

Anem, anem a fruit d'aventures i contalles «allà dalt», on neva des de la nit abans.

En deu minuts vaig estar equipat, i els ulls devien brillar-me com carboncles. La cara del missatger en veure el meu engrescament esdevingué elegíaca.

Era el masover de la casa petita, i es neguitejava per estatjar-me amb dignitat. La masoveria gran, on nosaltres teníem unes habitacions reservades, estava llavors sense masover. Hi havia mitja hora de camí de l'una a l'altre, i, per consegüent, no era pas possible, arribant de fosc i a impensada, enviar-hi ningú per disposar la cambra. Ens encabiríem com podríem: bona voluntat i bona cara hi hagi.

Oh, quin viatge, aquell! Vaig saturar-me de la infinita melangia de la naturalesa arraulida i sòpita, abrigada pel gebre. Els boscos i els alzinars semblaven més llòbrecs; els verns i els saules, més fantàstics i desolats en mig de les planúries blanques; i les velles rouredes, esfumant-se en els horitzons color de cendra, amb grans tofes de neu en els forcats de les branques i en els bonys de les soques enormes, adquirien un esfereïdor encís de decoració tràgica. I els aiguamolls eren com nafres en el pelatge d'un ós polar; els bassiots i les llacunes reflectien la trista celístia sobre un to blavís, de líquid verinós, embruixat i espès, on es dissolien els grumolls margeners i l'escata que descendia dels núvols. I

dels grans pinars n'arribava una gelia aroma de molsa i reïna, i, sota l'obagor de les capçades, mustines i atuïdes per la pesantor de la neu, els matolls de les brugueres verdejaven amb pregoneses d'esmaragda.

Trescàrem per caminets esborrats; esfloràrem dreceres relliscoses; seguïrem arran d'embardissaments on la fullaraca i els herbeis interiors respiraven encara l'escalf acumulat en les jornades de sol; creuàrem suredes obsessionants; pujàrem turonets escombrats per un ventijol subtil; barranquejàrem entre la indecisió de la llum morent, i, negra nit, arribàrem a la masoveria xica. Era poca cosa més que una cabana situada en un collet, a revés d'un turó pedregós i eixorc.

Us dono paraula que estava tip d'oir cruixir la neu sota les meves soles de dos dits de gruix; però, així mateix, us he d'afirmar que les visions recollides durant el camí encisaran la meva vida mentre servi memòria i enteniment.

* * *

Dins la casota, en l'escó de la llar, vaig fer coneixença amb el Cerdà. Havia oït parlar ben sovint del tal Cerdà. Feia molts anys que a tongades, carbonejava els suros vells del nostre bosc, i havia esdevingut amic del pare.

En aquell temps, els carboners, quasi tots eren cerdans, homes corpulents i feréstecs, amb grans mostatxos, molt cantadors i d'una frugalitat que atordia. Per tota vitualla solien dur un sac de faves seques i un gros quarter de cansalada rànica, que els durava tot l'hivern. Així que la grana se'ls afetgegava al païdor, baixaven a la riera o al córrac més proper, s'amorraven al corrent, i xarrupaven l'aigua de les neus.

El que estalviaven en vi ho gastaven en tabac: una escafarlata pestilent que anava embolicada amb paper d'estrassa. Mai de Déu es treien la pipa dels llavis. I aquelles pipes descomunals, de broc corbat i tapador de llautó emboiraven el bosc tant o més que les mateixes carboneres amb llur fumerola eterna.

El nostre Cerdà, però, no tenia res de bàrbar. Era un home educat, mig burgès, que, ultra coure el carbó, hi traficava. De bell antuvi se'n dugué tota la meva simpatia. A l'ombra d'unes celles dures i esbullades, hi trobàveu la dolcesa d'unes nines color castany jaspiades de verd, pregones i tristes. I encara tenia les pestanyes llargues d'infant somniador. Duia un gros bigoti, ros dels extrems, sota la clenxa del qual apareixia una resquícia del llavi inferior i el clotet del mentó ben pronunciat i palpitant, com solen tenir-lo els homes sensibles i bondadosos.

Parlava en un to de veu sonor i las, coralment.

Aquell hivern s'era redossat a la masoveria abandonada; i això vaig saber-ho amb alegria, després de sopar, quan el brau Patllari, el meu hoste a la força, es disposava a cedir-me el seu llit de matrimoni en un rampell de generositat que l'hauria conduït a la pallissa, i a la seua dona en el marfegó de la mainada.

El Cerdà digué que no hi havia cap necessitat d'estar estrets podent estar ben amples. S'oferí com un home traçut en paraments domèstics, i em féu sabedor que m'havia portat a coll moltes vegades. La protecció que em dispensava el carboner, i el somriure un poc amarg que em dirigia de tant en tant després de cada gentilesa familiar, m'atreïen irresistiblement. Començava a estimarlo i a sentir-me estimat.

Ben abrigats amb els tapaboques, davallàrem vers la casa abandonada. Ell brandava son fanal de carboner, assenyant-me els mals passos, advertint-me els còdols, sondant amb el gaiato la gruixa de la neu. Feia una tempura dolça; i els xaragalls del bosc sorollaven la nit estimbant l'aigua del desglaç.

En una giragonsa del camí atalaiàrem de sobte la masoveria ran un marge de romagueres i lladoners. Presentava el seu flanc de pedra bruna, adusta i misteriosa. Les portes i finestres barrades i els maons ensutjats de la xemeneia alzinant-se en la incertesa del cel plomós, sense fumera ni guspireig, feien pressentir la buidor, el desmantellament i les tenebres del dintre.

Aquestes traspuaven pels carrats finestrans de les corts i per la gran boca de la pallissa, d'on eixia un cabiró aguantant una forma imprecisa que a mi va semblar-me un ocellàs noctàmbul.

El Cerdà, indiferent a tota suggestió, familiaritzat amb les ombres i amb els averanys, va empènyer la porta forana, només ajustada. S'oí el gemec agut de les frontisses rovellades, i, amb l'embranchida, l'anella del picador reboté contra la fusta amb un timbalejar metàl·lic i somort. Alhora, damunt dels nostres caps, es desplegaren unes alasses silencioses i feixuges, i una au espectral va enlairar-se un moment, planant més enllà. I la silueta del cabiró va seguir l'altra, i ambdues partiren, volant amb sordina, com dos parracs de sotana conduïts per l'oratge.

Eren ducs de la rogalia que venien a percaçar les rates. Això va afirmar-ho el Cerdà mentre apuntalava interiorment la porta, afegint que en treia un cert consol, d'aquella companyia.

* * *

Encenguérem un gran foc en la cuina immensa. Darrera meu, però, sentia el trepeig dels escarabats remonent les fulles seques despeses de la llenya, i tambe (val a dir-ho) l'amenaça esborronadora de les corts desertes, dels cellers enteranyinats, dels dalts i baixos en quietud, atapeïts de fosc i d'incertesa, prou espaiosos per a encabir-s'hi reguitzells de follets, de monstres incorporis i de bèsties apocalíptiques. El record de la porta ajustada em produïa una inquietud absurda.

Certament la precaució de barrar-la era cosa del tot inútil en aquell casal, on per tot arreu hi havia obertures, forats i lluernes en franquícia. Mes... bon Déu! ¡un hom sempre ha cregut que les ànimes, els mals averanys, els facinerosos i les salvatgines agressives no poden entrar si no és per la porta d'honor! I bé: ¿hi havia passat algú, abans que nosaltres?

Al costat d'aquesta aprehensió insana, jo experimentava la positiva gràcia del que acaba de trobar un cor lleial, un germà de més anys, serenitat i experiència, entre la solitud d'un enderroc. El Cerdà havia agafat les meves sabates i les greixava a consciència, no planyent-hi la cansalada del seu patifell.

Els meus mitjons de llana fumejaven la mullena arreplegada en tantes hores de caminar per la neu. Ell m'aconsellà que me'ls llevés, car el foc endinsava la humitat fins al moll dels ossos. Intentà escalfar-me un ansadic de vi; i, en dir-li que no m'agradava el vi calent, es neguitejà per no poder-me oferir altra beguda.

Era una actitud afectuosa, previsor, paternal, la que esmerçava aquell home amb mi.

En ocasions jo sorprenia els seus ulls lubricats d'entendiment, rectes com un dard, cercant-me l'ànima.

Va eixir de la cuina un instant, mentre jo, perplex, restava en el banc escó torrant-me els peus, rumiant les peripècies de la jornada i la tènica vida del Cerdà en aquella gran casa solitària. Respecte a la seva conducta, jo me'n sentia ben agraït, però alhora la considerava rara, desavinent, ultranatural.

Ben aviat haguí una nova mostra del seu zel.

El Cerdà retornat a la cuina, sempre amb el seu mig riure amarg, em digué les sacramentals paraules:

-Quan se'n vulgui anar a descansar...

Sobtadament se m'acudí que les nostres habitacions estaven barrades i que ens havíem oblidat de demanar la clau al masover petit, que n'era el depositari.

La mena d'indiferència del carboner després del meu ensurt, va desconcertar-me un poc. Ell pla s'havia basquejat a recollir-la. Res li passava per alt del que pogués contribuir al meu benestar.

Amb una evident satisfacció va introduir-me a la meva cambra. El llit estava fet, els rajols escombrats, les cadires en ordre; sota el rentamans hi havia un cantí ple d'aigua, en el portabugia un tros de ciri beneït, a l'espona una panna de suro; i àdhuc el meu gos, el brau *Alí*, hi tenia una saca per a jeure.

No vaig trobar paraules per a remerciar tanta cura i diligència.

-Santa nit!

-Santa nit!

* * *

Dins les flassades, emborrassat cap i tot, les meves orelles percebien el solemniat repòs de l'afrau nevada. El silenci, un silenci que participava de molts silencis (silenci de palau encantat, de ruïnes dins el bosc, de nit freda, d'espai, de boirines, de mort i d'enigma), brunzia en el meu cervell, mantenint-me desvetllat.

Bona estona vaig romandre amb l'atenció fixa, aguditzant els meus sentits, per veure de trobar una remor, un so lleu, quelcom, en fi, que em soporitzés amb la seva monotonia. Per últim, la respiració profunda, sospiroso, del meu gos, es deixà sentir.

Uns quants minuts encara vaig estar torturant-me l'enteniment tractant d'esbrinar el que podria fer el Cerdà en aquells instants. Era versemblant que s'hagués estenallat a l'escó: altrament els meus ulls haurien vist rastres de jaç en algun tocom. Les idees començaren a oscil·lar dintre el crani: s'esvaïen i tornaven, i eren acompanyades d'imatges inconsistentes, absurdes i grotesques.

A mig trencar el son, una fressa insòlita va esparvillar-me. La clau girava dintre el pany. S'oí l'escarritx de les dents que relliscaven en el mecanisme roí i anquilosat; després el greu funcionar dels ressorts, el cop sec de la falleba encaixant-se, i, de seguida, altra volta el primitiu rapapieig de ferralla baldera. La mà que executava aquella operació feia els possibles per no sorollar gaire; mes, com sol succeir en semblants casos, el que suprimia en intensitat ho augmentava en durada. El cas és que la clau havia sigut treta del pany, i jo restava barrat, presoner en la meva cambra. La nova peripècia exasperà els meus nervis.

Estava ben segur que no podia ésser ningú més que el Cerdà el qui acabava de maldar en el pany; també ho estava que allò es reduïa a un excés de mirament per la meva seguretat personal. Llavors, m'amenaçava algun perill? ¿què temia el meu guarda? ¿quins eren els seus propòsits en endur-se'n la clau? en cas de sorgir quelcom desagradable, la meva reclusió absoluta ¿seria un aventatge o un inconvenient?

Recordava que la única finestra que s'obria al camp, de les habitacions nostres (que per cert coresponia a la meva cambra), estava protegida per una reixa ferma i revinguda, i no aconseguia sostreure'm a l'angoixa de sentir-me engabiat, en una situació incomprensible i falsa.

Cal tenir ben present que em trobava dintre una gran casa vella suspecta d'embruixaments, al cor d'una afrau boscosa i despoblada, sobreexcitat d'imaginació, amb afany de viure aventures extraordinàries i amb grans disposicions de narrador transcendental.

El fidelíssim *Alí* també estava alerta. Havia parat de roncar, i l'endevinava sota el llit amb les orelles drete, ensumant les tenebres.

Fatalment s'imposava una revisió de la conducta del Cerdà durant aquella vetlla. Hi entreveia, més clarament que suara, quelcom d'inexplicable, un no sé què misteriós com si obrés suggestionat. Semblava que la meva presència i la meva amabilitat l'afectessin en el més viu del cor, però tristament; i que el servir-me i afalagar-me provenia d'un impuls irresistible, d'una habitud perduda i recobrada, el mateix que si, a través de mi, obsequiés un altre ésser més íntim, més car a la seva ànima.

Recordava altra volta el seu esguard una mica extàtic, humit d'entendriments, perforador, curiós del que podia haver-hi dintre el meu jo. En definitiva vaig concloure que res de mal podria arribar-me d'aquell home.

En això, de bell nou sonà la grinyoladissa dels perns rovellats de la porta forana, i repercutí l'anella exactament com en entrar. I just finida aquesta remor, es deixaren sentir, de part de fora, ran de la meua finestra, uns passos lents i feixucs, però determinats, que es perderen camí enllà. A desgrat del coixí de la neu, vaig aconseguir percebre llur retruny fins que el caminant hagué tombat la recolzada del marge, on s'esfumaren del tot. El Cerdà se n'anava!

Confesso que, com un nin, en sentir-me abandonat pel meu company, en considerar-me sol entre tantes solituds, vaig passar uns instants de basarda. De seguida, però, poguí sobreposar-me a tal ridícula.

De tota manera, ¿per què se n'havia anat, el Cerdà? Per ventura tenia les piles enceses? No, no les hi tenia. De les paraules que jo havia pogut collir d'una conversa entre ell i en Patllari, deduï que la campanya del Cerdà havia finit alguns dies abans. Ni gens de mercaderia restava al bosc.

Llavors?... M'agullonava una imperiosa curiositat de saber on s'encaminava aquell home en aquella hora i en aquella nit. El bosc era intransitable, i intransitables els viaranyes. Per a afrontar el fred, la fosca, el desglaç i tota mena d'inclemències, calia segurament un motiu poderós, un interès desmesurat, una dèria abassegadora, un impuls delirant...

Vaig aturar en sec les meves cabòries i conjectures, espantat i atordit. Bon Déu! ja no era el veïnatge dels ducs i de les rates el que més em repugnava: era l'ígnor, l'abisme d'això que en diem *seny*, d'això que en diem *ànima racional*...

Vaig encendre el tros de ciri beneït, i, per fer quelcom, vaig carregar l'escopeta i mirar el rellotge. Eren les dotze i vint-i-tres minuts. De bon grat, car la petita flama del ciri resultava més sinistra que les tenebres, vaig apagar-la, acotxant-me, altra vegada, cap i tot. I no diríeu mai el bon consol que pot trobar un home, desvetllat durant una nit atzarosa, en oir caure una gota acompassadament, hores i hores, damunt la teulada que el soplujà.

* * *

Per a saber el que cercava el malanat Cerdà mentre jo era el seu presoner i conjecturava absurds, es precis que us transmeti la narració que va fer-me en Patllari.

Després d'un any i mig d'absència i de no tenir-ne noves, quan ja el meu pare estava decidit a donar la feina a un altre carboner, va presentar-se de bell nou el Cerdà a sol·licitar una campanya. Havia enviudat, i tornava de la seva terra en companyia del seu fill únic, un galant minyó en plena adolescència. Havia reunit un capitalet i podia molt ben estar-se de treballar; però el buit horrible que deixà la morta, i l'ociositat en què vivia, acabaren per fer-li insuportable la casa i el poble. Demés, aquell fill, massa contemplat, regit dèbilment per la seva mare, demostrava predisposicions vicioses. El Cerdà cregué que la muntanya seria una bona escola d'austeritat per al noi i un gran consol per a ell.

Lluny de la pàtria i en terra amiga, es feia la il·lusió que les coses seguien igual que abans. La dèria del feinejar i la pau del bosc, segurament els guaririen tots dos.

Les condicions del tracte aviat foren escatides entre el Cerdà i el meu pare.

El Cerdà havia construït la seva barraca en un planell sota una margenada de suros revinguts.

Un d'ells s'allargassava fugint de l'obagor dels altres. Tenia un gruix, una altura i una inclinació convenient per a servir de biga a la rústega cabana d'un bosquerol. El Cerdà no va fer altra cosa que apuntalar aquella soca, arran de branques, amb un forcat; després hi recolzà uns quants torells formant dues pendents, els atapeí de feixines, i cobrí el conjunt de glevs. La joliua barraca estava llesta. El ramatge del suro s'avançava a manera de cobert ideal, protegint la fatxada de les pluges i dels gebres.

A un tret de bala, darrera un turó hi havia el mas Patllari.

Entre els cerdans i la família d'en Patllari (pare i mare i quatre fills, el més espigat de set anys) s'establí una bella franquesa. El masover ajudava el Cerdà a apilar boscalls, i el Cerdà, un poc curandero, li guaria els menuts quan s'empioaven, i, en tornant de vila, els duia carquinyolis i pa blanc.

* * *

La vetlla de Nadal, a entrada de fosc, el carboner traspassà davant la porta de can Patllari. Anava sol, abrigat amb el seu tapaboques, i punyia la mangala com si tornés de viatge.

La Tereseta, la dona d'en Patllari, trencava rama per als bous al fons de l'entrada. En atalaiar-lo el convidà a fer una estona de xerinola amb ells.

-¡Us enlleireu, sant cristià, entaforat en la vostra barraca!- Ells celebrarien la festa del tió per als infants, courien unes quantes pomes al caliu, menjarien unes quantes figues ensucrades i uns quants turrons de neu, i encetarien una botellola de garnatxa. En Patllari s'ho pendria a desaire, si el Cerdà no hi anava amb

el seu noi. Fins la mainadota li'n sentiria grat, car els enriolaria amb els seus acudits i amb la seva vèrbola de gavatx. Era de cor que desitjaven la companyia dels carboners i volien compartir amb ells llurs pobreses. Refúmera! ¿era nit de germanor i de joia, aquella nit! Que no la fes pertèner, que no fos gusarapa.

El brau Cerdà rodava el cap, i un núvol d'entendrimènt obscuria el jaspi dels seus ulls manyacs. La regraciava tartamudejant:

-Pas possible, miona; pas possible.

El noi li havia arreplegat la marfuga, aquella passa de mal de coll que assotava el comarc. I mostrà a la Tereseta una ampolla d'aixarop i un manadiç d'herbotes; i féu, distretament i amb la punta de la mangala, unes ratlles cabalístiques en el calçobre de la paret, tornà a regraciar l'oferta de la masovera, i emprengué la pujada del turó amb el seu aire las i resignat.

* * *

L'absència dels carboners fou sentida talment com la d'uns familiars, en la llar d'en Patllari. El foc de gatoes no tenia aquella resplandor tan gaia ni aquell repetellejar de festa que esperaven. La soca d'olivera amorrada al foc, el tionàs fart de blat de moro, expel·lia, del seu ventre màgic, ara això, ara allò; mes la mainadeta no hi trobaren pas un fort engrescament. Els més xics s'adormiren aviat; els més grans preguntaven per l'home de la pipa, que sabia imitar la veu del gamarús, el flauteig dels tòtils, i cantava cançons estrambòtiques estarrufant els bigotis i fent anar la nou del coll amb un sacseig infinitament còmic.

Acabaren tots per emmustigar-se. Tocats sant Sunyer, d'un a un la masovera els anà pujant a les cambres. Quan els tingué tots ben acotxats sota teulada, la Tereseta davallà, situant-se a l'escó, on el seu marit romania capjup, mirant el guspireig del sutge amb les mans creuades sobre els genolls. Tastaren els torrons i begueren garnatxa en el mateix got, amb una serietat de congregants.

Semblava que complissin un deure i no pas que fessin una eixera nadalenca.

El foc s'apagava, i determinaren anarse'n a dormir.

En Patllari, com cada vetlla, obrí la porta forana i desaparegué. Retornà tot seguit ajustant-se la faixa. Estava núvol i feia un temps dolç, un temps de neu. Expressà a la seva muller la recança de no tenir la barraca del Cerdà més a la vora. Aniria a donar-hi un cop d'ull. ¡Pobra gent!

* * *

Seria mitja nit, seria la una... Déu sabés quina hora seria, quan la Tereseta es desvetllà. El pregon silenci de la muntanya semblava poblat d'una vaga remor vellutada, com d'aleteigs misteriosos. Les orelles de la masovera ho destriaven clarament. Va aixecar-se i mig obrí el finestronet de la cambra. Per l'escletxa passà un hàlit de gebre i una llum somorta més blanca que la de la celístia, més corprenedora també. Cel i terra es confonien en una mateixa mortalla grisenca, lleument atzurada, i espessos borrallons de neu davallaven remolinats, a penes obiradors, com flocs de cendra, en aquella resquícia de besllums estel·lars transparentant-se en la llisor dels núvols.

-Patllari! o Patllari!... El sacsejava el mateix que si hagués de socórrer, un cop despert, una gran necessitat.

Ell es desvetllà de mal humor, i ella no sabé pas explicar-li el perquè del seu esverament il·lògic.

Nevava, nevava, i seguia nevant; però fins aquí no succeïa pas res de l'altre món.

* * *

Cap a la matinada la Tereseta tornà a esparvillar el seu marit: tenia l'aprehensió d'oïr una mena d'ahuc llunyà. A vegades li semblava un crit ronc de persona demanant auxili.

Discutiren el que podia ser: si provenia d'això o d'allò, i si els cornaven les orelles o cornava el vent per la sureda. Cornava el vent! De sobte una ratxa furiosa lliscà per la teulada.

Un traüt enorme, muntava dels fondals. Entre els bruels de l'oratge i el gemegar de la selva, ben definits, es percebia un rumor sord, de catàstrofe, compost de crepitacions, xocs i retronys inexplicables.

Era el cruixir de milers i milers de branques esqueixant-se alhora; era que els grans arbres embalumats de neu, vinclats per l'huracà, es rompien en sec a mitja soca; era que, estimbant la tofa de llurs ramatges, en feien seguir d'altres, i junts esmicolaven els més xics, i per les valls i per les serres el desastre repercutia horríson.

La caseta d'en Patllari, pataquejada pels bufaruts, semblava alçapremada per una força sobrenatural. Ell recorria els llocs de perill, apuntalant fustatges i tapant forats; ella arrupida al llit, recordant-se del Cerdà, resava parenostres.

El suro gros de l'era va caure estrepitosament. Les criatures, desvetllades i esporuguides, en mig de grans plors, cridaven la mare llur.

Mes, quan semblava que havia arribat la fi del món, el vent amainà. La calma sobrevingué quasi de cop. S'oïa, encara, com un gran chor de xantres que psalmodiaven muntanya amunt.

Els porticons de la cambra de la Tereseta traspuaven claror diürna.
Un gall cantava en la pallissa.

* * *

El Cerdà havia fet una untura a la gorja del seu fill, li havia fet beure una cullerada d'aixarop, l'havia emborrassat amb la manta; acabant per estenallar-se al seu costat en la jaça. Mal carés presentava la malaltia del bordegàs; però el Cerdà era un home dur, avesat a tot i va adormir-se profundament.

Transcorregueren algunes hores. De sobte el malalt començà a remoure's i a gemegar, deixondint el seu pare.

S'arborava de febre i respirava dificultosament. El Cerdà encengué el fanal, traient la capsa de mistos d'entre la juntura de dos torells. Havia deixat un poc de caliu a la llar, i començà a maldar a fi d'avivar-lo. Prengué un ansadic ple de tisana, i, en acostar-lo al braser, va sorprendre'l una fressa especial que venia del sostre del barracó. Tant bon punt hagué servit uns glops d'aigua entebiada al desficiós

empiocat, es lliurà a una inspecció detinguda. Descobrí tot seguit que era la soca del suro que cruixia. Semblava el cruixir d'una bastida massa carregada. Aplicant l'orella a la biga mestra es notava perfectament el crepitat de les fibres llenyoses subjectades a una flexió violenta. El cor li botà endevinant una amenaça greu; un perill inconegut però horrible. Què passava? Va empènyer la feixina que obstruïa la sortida del barracó, i la fetxina resistí. Fou debades que esmercés tota la seva força. Com si de part de fora una gran roca apuntalés aquella porta, el desgraciat troglodita no pogué obrir-se pas. Llavors va treure el cap per l'espíral·l que feia la servitud de xemeneia: estaven aparedats per la neu! El ramatge del suro n'havia arreplegat tanta i tanta, que la seva pesantor descomunal feia vinclar la soca, que tendia a aplanar-se. Sense el pilar del frontispici de la barraca, que li aguantava la pressió, pare i fill haurien sigut esclafats com uns pollets.

El Cerdà no es féu pas il·lusions: mentre la gravitació es mantingués en sentit vertical, l'alzinot, que apuntalava la soca, resistiria: altrament, si es decantava aquella, el veurien mig partir-se com un lluet. Pensà en treure el noi.

S'esgarriava, però, d'haver-lo de deixar sobre la neu encès de febre, amb la gola llagada. Per altra part havia caigut en una semiinconsciència.

Calia treure'l a la força, endur-se'l a pes de braços. A on? A can Patllari: no hi havia un altra refugi més a prop. El Cerdà reflexionava el que era caminar amb la neu fins a genoll duent una persona inerta. Si el bordegàs hagués tingut habilitat d'arrapar-se-li al coll, el cerdà l'hauria transportat en vint minuts a la masoveria.

Entretant la neu davallava del cel a pleret a pleret, espessa, feixuga, inclement. Començà a bufar una ventolera de mal presagi, unas ratxes de ponentada intermitents. La capçada de l'arbre oscilà. Els torells que formaven el costellam de la barraca es desconjuntaren, i tota ella grunyí com una barca vella assotada per les ones. L'alzinot va decantar-se poc o molt. L'home, en notar-ho, es tornà pàl·lid d'espant, i s'hi abraonà amb tota la seva desesperació. Per si es rompia, apuntalà la seva espatlla a la biga, contragué els seus muscles esdevenint rígid com un soc. Ell no desdiria, no!

Féu la provatura d'esperonar el seu fill. L'escriuà que fugís, que esventrés la barraca per qualsevol indret; i obtingué de resposta un barboteig de malalt exasperat, una recrudescència de sospirs, de moviments desficiosos i de raneres asfíctiques.

Llavors, el Cerdà, horripilant-se amb l'ànima escruixida, sempre aferrant l'espatlla a la biga mestra, començà a demanar auxili. Eren crits instintius, irracionals, que li esqueixaven els pulmons, que eixien de l'espíral·l de la barraca com d'una sepultura, udolants de primer, roncs després, estridents, el mateix que de guineu, més tard.

Els suros del marge foren sacsejats per la ventada, esqueixats, esmicolats. Damunt la barraca del Cerdà, les branques i els massissos de neu hi rebotien amb patacs somorts i retronys formidables. L'esquena d'ase formada pels torells arrimats a la soca s'anava aixafant. El tronc del suro, però, reaccionava com una ballesta. La mateixa empenta irresistible de l'huracà escombrava sovint la teulada d'aquell *inpace*, alleugerint-lo. Els seus habitants ja no eren persones d'aquest món ni vides d'aquesta vida.

Quan en Patllari, de bon matí, ajudat d'altres pagesos, aconseguí perforar aquell pilot de llenya i neu que cobria la trista barraca, veié el Cerdà apuntalant encara la biga mestra. Feia cinc hores que romania en la mateixa positura, sense afluijar els muscles, sense flectar les articulacions, sense desdir ni poc ni molt.

L'arrabassaren a la faisó de qui arrabassa una cariàtide de sota una coronisa. Estava groc, no podia dir paraula, i mirava fit com si tingués per ulls dues bales de vidre.

El noi desvariejava. La marmanya seca de l'interior del barracó el cobria del tot i, per un atzar providencial, cap dels torells despresos li havia aixafat el cap.

Els conduïren a can Patllari amb tots els miraments. El Cerdà romangué tota una novena en el mateix estat d'idiotisme de quan el tragueren de sota la biga: continuava test, insensible, mut: seguia sent un puntal de fusta revessa. Quan va recobrar els sentits i l'enteniment, el noi era mort i soterrat. L'home no s'ho volia creure: no admetia la possibilitat que el seu heroisme de pare hagués sigut inútil. Començà a cercar el bordegàs per tots els paratges on havien treballat junts, apilant socs i destralejant branques. El cridava a grans crits, i així que esdevenia afònic li agafaven unes terribles rauxes de desesperació i es colpejava furiosament el cap amb els punys, fins a ensangonar-se.

Una matinada el sorprengueren regirant amb el magall la terra del cementiri: volia cerciorar-se de si mentien els que asseguraven que el seu fill era allí, sota una petita creu de llates.

A poc a poc anà entrant en raó. Una tristesa enorme substituí la primitiva follia. Va anar a Cerdanya a vendre's tot el que era d'ell, i retornà al bosc de casa. I no se n'havia mogut mai més.

* * *

-Fa anys que fustigueja sol i vern- digué en Patllari. -A nosaltres ens porta llei. S'arramba a la nostra llar quan se sent atrapat per la migranya. És el bosquerol de més bon faire que jo sóc conegut. L'hem fet padrí d'un mainatge nostre, i em pensi que li hem donat una alegria. De tota manera, no està pas bo. Rara és la nit que no vaga pel bosc fins que clareja. No l'hi esmenti pas que se n'avergonyeix. El no dormir i el no menjar l'acaben. És possible que algú l'hagi entabanat amb facècies de l'altre món, i (no haig pas de dir-li una cosa. que no sigui), ell creu de bona fe que se li apareix el bordegàs o, almenys, li enraona escondit en la foscor dels clotarals. Ara tindria l'edat de vostè. I estic cert (Déu me perdoni), que el nostre Cerdà fou ben ditxós, ahir, d'emmenar-se-l'en a vostè a la masia, i de servir-lo í vetllar-li el son. ¿No va notar de quina manera li *clavava els ulls*?

FI.

***** This file should be named 17583-8.txt or 17583-8.zip ***** This and all associated files of various formats will be found in: <http://www.gutenberg.org/1/7/5/8/17583/>

Produced by Ricard Samarra

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

***** START: FULL LICENSE *****

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at <http://gutenberg.org/license>).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a

compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links

or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.E.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data,

transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at <http://www.pgla.org>.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at <http://pgla.org/fundraising>. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pgla.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at <http://pgla.org>

For additional contact information:

Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pgla.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit <http://pgla.org>

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: <http://pglaf.org/donate>

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

<http://www.gutenberg.org>

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.